

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Rozvoj výtvarné tvořivosti dětí předškolního věku s přesahem do environmentální výchovy

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.**

Autor práce: Marie Jandová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: PVCK 4

Školní rok: 2013/2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou universitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů i záznam o průběhu obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum dne: 31. 3. 2014

„Děkuji vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

Obsah	4
Úvod	6
I Teoretická část	8
1 Pedagogicko – psychologické aspekty předškolního věku	8
1.1 Předškolní věk	8
1.2 Tělesný vývoj a pohyblivost dětí předškolního věku	8
1.3 Rozumový vývoj a rozvoj mozku v předškolním věku	9
1.4 Hra v předškolním věku	10
1.5 Výtvarný projev a motorika v předškolním věku	11
1.6 Význam pohádky v předškolním věku	13
1.7 Vývoj svědomí, odvaha a strach v předškolním věku	14
1.8 Sociální vývoj, role matky, role otce v předškolním věku	14
2 Vymezení pojmů: environmentální – ekologická výchova, kreativní – tvořivý	16
2.1 Environmentální výchova – ekologická výchova	16
2.2 Kreativní – tvořivý	19
3 Předškolní environmentální výchova, výtvarná výchova a výchova k tvořivosti	20
3.1 Cíle předškolní výchovy	20
3.2 Cíle environmentální výchovy	22
3.3 Cíle výtvarné výchovy	23
3.4 Cíle výchovy k tvořivosti	24
3.5 Podněty rozvíjející kreativitu dětí	24
II Praktická část	26
4 Výstupy a kompetence	27
4.1 Očekávané výstupy	27
4.2 Kompetence	27
4.3 Dílčí vzdělávací cíle	28
5 Obory environmentální výchovy	29
6 Projekty	30
6.1 Podzim	30
6.1.1 Motivace a cíl	30
6.1.2 Materiály	30
6.1.3 Témata výtvarných činností	31
6.1.4 Evaluace	33
6.2 Zima	34
6.2.1 Motivace a cíl	34
6.2.2 Materiály	34
6.2.3 Témata výtvarných činností	35
6.2.4 Evaluace	38
6.3 Jaro	39
6.3.1 Motivace a cíl	39
6.3.2 Materiály	39
6.3.3 Témata výtvarných činností	40
6.3.4 Evaluace	42
6.4 Léto	43
6.4.1 Motivace a cíl	43
6.4.2 Materiály	43
6.4.3 Témata výtvarných činností	44
6.4.4 Evaluace	46
Závěr	47

Přehled použité literatury	48
Abstrakt	51
Abstract	52
Přílohy	53

Úvod

Ve své práci se zabývám problematikou rozvoje výtvarné tvořivosti dětí předškolního věku s přesahem do environmentální výchovy. V souvislosti s tématem jsem navrhla a odzkoušela výtvarný projekt vyplývající z volno časových pedagogických přístupů a Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Vystudování střední pedagogické školy se specializací na hudební a výtvarnou výchovu a současné studium se zkušenostmi z praxe mi poskytly možnost tento projekt realizovat u dětí předškolního věku v rámci volnočasových aktivit.

Většina činností v mateřské škole vychází z přirozeně hravé obrazotvornosti, nadšení a fantazie dítěte, které jsou typické pro výtvarný projev v předškolním období. V této souvislosti musím konstatovat fakt, že Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání nepočítá s výtvarnou ani environmentální výchovou v mateřské škole jako s oborem. Přesto mají obě výchovy v životě dětí nezastupitelné místo. Mezi jejich hlavní cíle patří rozvíjení dětské fantazie, obrazotvornosti, tvořivosti, rozumových schopností a v neposlední řadě také rozvoj zručnosti a technických dovedností.

Mateřská škola stejně jako mimoškolní výchova nemá stanovenou povinnou školní docházku, proto není tak úzce vázána učivem v rámci Školního vzdělávacího plánu. Z toho vyplývá pro obě výchovné instituce větší volnost, a proto se mohou více zaměřit na tvořivý rozvoj osobnosti dítěte.

Obsahem teoretické části mé práce je stručný přehled zabývající se východisky výtvarné a environmentální výchovy v předškolním věku, charakteristikou vývoje dítěte předškolního věku, vymezením pojmů kreativní, tvořivý, environmentální výchova, ekologická výchova a charakteristikou rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. V této části čerpám z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání a z prací autorů shrnutých v seznamu literatury.

Praktickou část bakalářské práce jsem zpracovala formou výtvarných lekcí vztahujících se ke čtyřem ročním obdobím: „*Podzim, Zima, Jaro a Léto*“. V každém bloku jsem navrhla a následně odzkoušela v praxi motivační texty ke všem výtvarným tématům. Vybírala jsem jednoduché básničky, hádanky nebo pohádky odpovídající věku dětí. Přírodní materiály jsem s dětmi nasbírala při pobytu venku. Ostatní materiál

určený do sběrného dvora přinesly děti z doma nebo místních prodejen. Výtvarné techniky jsem navrhovala k jednotlivým tématům s ohledem na věk dětí.

S dětmi jsem pracovala jednou týdně v prostorách základní školy určených pro mimoškolní aktivity. Všechny práce jsem s dětmi prezentovala na závěrečné veřejné výstavě ve vestibulu městského muzea.

I. Teoretická část

„Zdar kreslířovy tvorby je především závislý na tom, jak vychovatel pomůže přiblížit dítěti přírodu a svět cestou smyslového zážitku, kolik mu k tomu dá příležitosti a jak umí změnit nahodilé vnímání skutečnosti v pokus osvojit si ji, zmocnit se jí smysly, rozumem a citem.¹

1. Pedagogicko – psychologické aspekty předškolního věku

1.1. Předškolní věk

Děti předškolního věku jsou všechny děti od tří do šesti let. Předškolní věk je posledním stádiem raného dětství. Dítě chce objevovat, poznávat a osvojovat si vše kolem něho, snaží se do svých činností zapojit rodiče nebo prarodiče. Typická otázka dítěte je: „A proč?“ Rádo si systematicky hraje, proto je toto období označováno jako období hry. Řeč spolu s myšlením se stávají významnými regulátory chování. Dalším vyjadřovacím prostředkem je malba a trojrozměrné výtvary. Na konci tohoto období je znát zvýšená potřeba socializace a osamostatnění.

1.2. Tělesný vývoj a pohyblivost dětí předškolního věku

V předškolním období vývoje se prodlužuje tělo dítě, ubývá v něm tuková tkáň a přibývá svalová, dochází ke zrychlení růstu, ale hlava se k poměru těla zmenšuje. Mozek dozrává, nervová vlákna se opouzdrňují, zvyšuje se rychlost vedení vzruchů a celý organismus je výkonnější. Dítě je rychlejší, pohotovější, obratnější, jeho pohyby jsou elegantnější, ztrácí se kývání těla a rozhazování rukou při chůzi. Na konci tohoto období je dítě schopno se obléknout, samo najíst a pomáhat doma při jednoduchých pracích.² Pro dítě jsou vhodné pravidelné pohybové aktivity s protažením. V tomto období hrozí u dítěte nebezpečí kýly, zafixování špatných návyků držení těla, je ohrožena páteř, protože do šesti let věku není zakřivení páteře trvalé a není dokončena osifikace obratlů. Děti na konci období obvykle měří 90 – 120 cm, váží 15 – 25 kg.

Matějček uvádí, že na rozdíl od věku batolete získává dítě stabilitu a schopnost udržovat rovnováhu, skáče po jedné noze, jezdí na tříkolce, později i na kole. Velmi dobře dokáže kopat do míče, hází ho a chytá. Mnohé děti postupně zvládají plavání,

¹UŽDIL, J.: *Čáry, klíkyháky, paňáci a auta*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-71785-99 str. 83

²Srov. ŘÍČAN, Pavel: *Cesta životem – vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-124-7 str. 120

lyžování, bruslení, milují nejrůznější prolézačky, klouzačky, houpačky a jiná náčiní typická pro dnešní dětská hřiště. Všechny tyto prostředky jim pomáhají procvičovat obratnost a dávají jim prostor vyžití při společné hře.³

Po fyzické stránce nastává přechod od první fáze plnosti (dvou až čtyř let) do prvního období vytahování (pěti až šesti let). Dochází k pohybovým automatizmům a ke zlepšování pohybové koordinace hrubé motoriky. Těžiště se posouvá do oblasti pánve, to umožňuje zvládnout i složitější pohybové dovednosti. Ke konci tohoto období se také výrazně vyvíjí ovládnání jemné motoriky (kreslení, vystřihování).⁴

1.3. Rozumový vývoj a rozvoj mozku v předškolním věku

Předškolní věk⁵ zahrnul Jean Piaget do stádia „Předoperačního myšlení“, kdy dítě je schopno užívat symboly dříve než znaky. Za symboly označuje činy, aniž by je dítě vykonávalo, dovede si je představit. Znaky jsou zvuky, které nemají žádný vnější vztah k událostem. Slabé analytické vnímání a myšlení předškolních dětí dokládá skutečnost, že tří až čtyřleté děti zpočátku znázorňují všechny předměty a tvary jako kruhy.

V průběhu předškolního věku dítě začíná chápat první matematické vztahy, třídít předměty podle tvaru, barvy, rozeznávat i barevné odstíny. Je schopno užívat dva a půl tisíce slov. Mluví s ostatními, ale má své téma. Rádo se směje. Rozlišuje zvuky a snaží se je napodobovat. Obratně střídá role, učí se hrát roli okolí. Přeceňuje bližší okolí. V prostoru nedokáže odhadnout vzdálenost. Je hodně zvědavé, všímá si detailů. Čas se mu zdá delší než dospělým. Žije přítomností s pomocí opakujících se rituálů. Rodina mu nestačí, potřebuje vrstevníky.

Paměť dítěte v tomto období je obrazná, převážně mechanická, s živelným neúmyslným zapamatováním. Pokud ho něco zaujme, co zapůsobí na jeho city, dokáže si přesně zapamatovat i rozsáhlé celky. Rozvíjí se záměrná pozornost a paměť, ale nelze sázet na jejich spolehlivost. Fantazijní

³Srov. MATĚJČEK, Zdeněk: *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha, Grada Publishing. 2005, ISBN 80-247-0870-1

⁴Srov. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-473-1 str. 84

⁵Srov. FONTANA, David: *Psychologie pro školní praxi*. Praha: Portál, 1997, ISBN 978-80-249-1047-5 str. 67

obrazotvorné představy nahrazují nedostatek poznatků. Tento jev se projevuje v kresbě, hře i slovním projevu.⁶ Je charakteristická přelétavost dětské pozornosti.

Podle Fontany dítě ještě nezobecňuje, nechápe třídění různě velkých a různobarevných geometrických obrazců, proto z nich staví reálné a pro ně známé obrázky. Začíná třídit v pěti letech podle jednoho kritéria (pouze barvy, velikosti nebo tvaru). Nadřazený pojem používá jen u často se opakujících jevů, představy má izolované.

Na konci tohoto období forma vyjadřování předbíhá úroveň myšlení. Někdy mluví dítě formálně vyspěle, ale nechápe význam užívaných pojmů. Slova umožňují dítěti obrazotvorné překračování logických, časových a prostorových hranic. Míží většina dětských mluvnických konstrukcí, dokáže popsat události, vyjmenovat základní barvy, chápe minulé a budoucí.

1.4. Hra v předškolním věku

Předškolní věk je obdobím hry. Dítě si hraje intenzivně, často roli přiděluje „imaginárnímu společníkovi“. V námětových hrách používá hračky, které si samo vyrobí. Přípravuje se na pozdější praktický život. Učí se řešit modelové situace, které ho mohou v budoucnu potkat. Po sledování krutých programů se zabíjením se objevuje nebezpečí agresivity. Přísné tělesné tresty, špatný příklad rodičů, jejich hádky spojené s násilím a hrubostí mohou vyvolávat agresivitu a také ji vyvolávají.⁷

Podle Fontany po stránce sociální se hra vyvíjí od osamocené hry velmi malého dítěte přes souběžnou hru tříletých až po opravdu sociální hru předškolních dětí, kde velká část činností probíhá v závislosti na interakci s vrstevníky. Před nástupem do základní školy dítě zvládá i hry s pravidly.⁸

⁶Srov. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J.: Pedagogické ovlivňování volného času, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-473-1 str. 85

⁷Srov. ŘÍČAN, Pavel: *Cesta životem – vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-124-7 str. 127

⁸Srov. FONTANA, David: *Psychologie pro školní praxi*. Praha: Portál, 1997, ISBN 978-80-249-1047-5 str. 50

Podle Uždila⁹ je hrou i kreslení, které se liší od ostatních her tím, že po sobě zanechává trvalé stopy – výtvořiny a je mnohem náročnější na soustředění, tvořivost, myšlení, představivost a jemnou motoriku než ostatní hry.

Pomocí hry se rozvíjí dětské vnímání, myšlení, učení, ale také city, které jsou základem pro budoucí mezilidské vztahy dítěte. Hra učí toleranci, komunikaci s ostatními vrstevníky i dospělými a dodržovat domluvená pravidla. Pomocí ní se dítě seznamuje s běžnými denními činnostmi, jako jsou základy hygieny, oblékání, čištění zubů, jednoduché úklidové činnosti, stolování atd. Na rozdíl od práce je hra symbolická činnost s pocitem volnosti, nadšení, dobrovolnosti. Jak už jsem se zmínila, je hra v předškolním věku dominantní činností dítěte. Je důležité, aby dítě tyto dovednosti zvládlo a bylo tak připraveno na osamostatnění se v mateřské škole.

1.5. Výtvarný projev a motorika v předškolním věku

Kresba je pro dítě hrou a zároveň vyjadřovacím projevem. Mnohdy řekne kresbou mnohem více než slovy. Kresba plní dítěti nespílitelná přání. V tomto věku má dítě rádo barvy jak akvarelové, tak i plakátové. Nejprve experimentuje prsty, později štětcem. Miluje nůžky. Vystřihuje, stříhá vše, co mu přijde pod ruku. Má rádo plastelínu, je realistické, nedá si diktovat.¹⁰ Navléká korálky na nit, dokáže si zavázat tkaničky. Vnímá v tomto období vše jako celek, neanalyzuje, zaměřuje se jen na to, co ho zaujme. Vjemy ovládá egocentričnost a vazba na osobní prožitek.

Při vývoji motoriky navazuje dítě na základy položené v období batolety.¹¹ Ve svých pracích Uždil stejně jako Matějček popisuje dítě předškolního věku, jako dítě, které lépe koordinuje své pohyby. Rozvíjí se u něho obratnost rukou, nohou i trupu. Dokáže jít rovně, stát jednu sekundu na jedné noze. S přibývajícím věkem je schopno skákat po jedné noze, potom se odrazit a skočit. V oblasti jemné motoriky je zručnější.

⁹Srov. UŽDIL, Jaromír: *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický vývoj*, Praha: Portál, 2002. ISBN 80-71785-99

¹⁰Srov. ŘÍČAN, Pavel: *Cesta životem – vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-124-7 str. 129

¹¹Srov. UŽDIL, Jaromír: *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický vývoj*, Praha: Portál, 2002. ISBN 80-71785-99

Kresba je podle Davido pro děti zábavnou činností, pomocí níž vyjadřují své pocity a myšlenky. Charakterizuje fáze vývoje dětské kresby, kdy prvním univerzálním projevem výtvarného projevu je kruh, který zpočátku zobrazuje jakýkoliv tvar. Jeho umístění ale není bez subjektivního emocionálního významu zobrazované věci. Předchůdci kruhu jsou skvrny, čmáranice, čárání, uzavřené smyčky a snaha o napodobení písma dospělých.¹² Nositelem psychologického významu výtvarného díla je vedle způsobu ztvárnění a celkové kompozice hlavně vzájemná pozice postav i předmětů. Také při volbě barev je upřednostňován subjektivní pocit častěji než reálná skutečnost. Kresba postihuje charakter osobní orientace, názory i vztahy dítěte vůči sobě i světu. Je prostředkem poznání a rozvíjí pozorovací smysl. Vede k získávání výtvarných dovedností, může pomoci k získání sebekontroly a k propojování duševních a manuálních schopností. Přispívá k intelektuální průpravě dítěte. Některým jedincům pomáhá získat odstup od problému, který nedokáže vyřešit slovně¹³.

Cyril Burt podle Šickové-Fabrici¹⁴ popsal sedm stádií dětské kresby ve věku dvou až patnácti let. V předškolním věku se postupně mění ve čtyřech fázích stádium „Čmáranic“. Postupuje od nezáměrného čmárání, které vychází z pohybů ramen směrem obvykle zprava doleva, přes záměrné čmárání, které dítě pojmenuje. Toto čmárání vycházející z celé paže je postupně vystřídáno čmáráním pěstí a ještě později čmáráním prsty. V poslední fázi vývoje čmárání se objevuje lokalizované čmárání, které už znázorňuje význačné části objektu. Ve čtyřech letech se stádium „Čmáranic“ prolíná se stádiem „Liníí“, pro které je charakteristický kruh a hlavonožec. Předškolní věk končí stádiem „Popisného symbolismu“, první postavou jako schéma. Další stádium dětské kresby se nazývá „Popisný realismus“, zahrnuje věkové kategorie od sedmi až osmi let. Dítě kreslí to, co o předmětu ví, ne co vidí. Od devíti do deseti let je období „Vizuálního realismu“. Dítě kreslí podle předlohy, stínuje a pokouší se o znázornění perspektivy. Od jedenácti do čtrnácti let je období „Potlačení“, projevuje se rozčarováním, ztrátou

¹² Srov. DAVIDO, Roseline: *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-415-1 str. 23

¹³Srov. DAVIDO, Roseline: *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1 str. 107

¹⁴ Srov. SICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava: *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-408-3 str. 102

odvahy. Dítě klade větší důraz na verbální projev. Do patnácti let je období „Uměleckého oživení“ s následným obdobím adrenalinových kreseb – sgrafity.

Výtvarný projev¹⁵ dítěte má své specifické rysy související s psychikou, myšlením, představováním. Důležitý je věk dítěte. Dětský projev má plnou hodnotu, není-li pozměňován zásahem dospělých nebo není-li napodobeninou. Objevná činnost dítěte začíná u výběru toho, co bude kreslit. Ve volném tématu se zobrazí to, jak dítě prožívá svůj svět i výchovná atmosféra, ve které žije.

Dětská kresba je výrazem motorického, intelektuálního a emocionálního vývoje osobnosti. Dítě kreslí věci na obrázky z více stran, ne jak je vidí, ale takové, jaké ze zkušenosti zná. Vyzdvihuje to, co je pro ně důležité. Dětská kresba sleduje vývojová stadia dítěte, odráží jeho rozumové i osobnostní rysy. Svě nejranější první kresby tvoří dítě z touhy zanechat po sobě stopu. Jeho kresba postavy je často autoportrétem a obrazem jeho vnitřních pocitů. Dětský výtvarný projev má specifický vývoj, který je závislý na psychice, výchově, vývoji osobnosti dítěte.

1.6. Význam pohádky v předškolním věku

Pohádka má velkou úlohu při rozvoji řeči, fantazie a intelektuálních schopností. Dítě pohádku prožívá, rozumí jí jako celku, dožaduje se opakovaného vyprávění. Pohádka má stejný základ jako hra a počáteční kresba, ale místo svalstva pracuje fantazijní myšlení.

Pohádka je blízká dětské mentalitě svou časovou neurčitostí a reversibilní přeměnou zvířat v lid. Vztah k pohádce je v předškolním věku velmi intenzivní. Dítě umí sledovat delší děj, vžívá se do něj. Zpočátku ho považuje za realitu, později chápe, že je to jen „jako“. Pohotově opravuje chyby předčítajícího a napovídá mu.¹⁶

Podle Uždila¹⁷ je pro dítě pohádka součástí dětského snění a zvědavosti. Nespokojí se při její ilustraci s jednou scénou nebo postavou. Aby samo sebe uspokojilo, sahá k „výtvarnému vyprávění“, kdy zahrne do jedné kresby několik

¹⁵ Srov. UŽDIL, Jaromír: *Čáry, klíkyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický vývoj*, Praha: Portál, 2002. ISBN 80-71785-99 str. 121

¹⁶ Srov. ŘÍČAN, Pavel: *Cesta životem – vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-124-7 str. 132

významných dějových situací nebo postav. Pro malého kreslíře, při realizaci výtvarného ztvárnění pohádky, vznikají úkoly, které vyžadují maximální soustředění a vynalézavost.

1.7. Vývoj svědomí, odvaha a strach v předškolním věku

Svědomí předškoláka je heteronomní v tom smyslu, že jsou to vnější autority, kdo určuje, co se smí a co nesmí. Pochvala nahrazuje různé druhy odměn, zahanbení je univerzální a silně působící trest.¹⁸

Předškolní dítě se nechává lehce ovlivnit svojí představivostí, obrazotvorností, fantazií a emocemi. Dosud nerozdělené vnímání skutečnosti a fantazie se projevuje, hlavně při líčení nějaké události slovy nebo kresbou, proto ho nelze chápat jako lhaní. Protože dítě si v představách vytváří svět blízký svému já, jeho představy spolu snadno splývají a přecházejí v jiné, pro dítě zcela reálné skutečnosti, kterým věří.

Hlavním cílem raného dětství je osvojení elementárních návyků a především funkční rozvoj základních duševních procesů. Schopnost cítit vinu neodlučně patří k duševní výbavě kulturního člověka. Vytváří se v předškolním věku. Nárůst duševních změn je v předškolním věku už méně bouřlivý než v předcházejících stádiích. Dětský strach a úzkost se v tomto období projevuje i v kresbě.¹⁹

1.8. Sociální vývoj, role matky, role otce v předškolním věku

Dítě ve třech letech většinou už má své oblíbené kamarády a kamarádky, na které se těší a velice rádo si s nimi hraje. Nehraje si odděleně, ale spolu a společnými cíli hry. V tomto věku, od tří do šesti let, se utváří individualita a osobnost jedince. Vzniká vědomí vlastní identity, které je důležité pro vývoj zdravého sebevědomí dítěte.

Sebehodnocení dítěte je vzhledem k jeho rozumovým schopnostem silně závislé na okolí a především rodičích. Dítě přijímá názory okolí nekriticky. Ve věku převážně do šesti let dítě podvědomě vnímá a přebírá vzory chování svých rodičů, většinu

¹⁷Srov. UŽDIL, Jaromír: *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický vývoj*, Praha: Portál, 2002 ISBN 80-71785-99 str. 51

¹⁸Srov. ŘÍČAN, Pavel: *Cesta životem – vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-124-7 str. 133, 134

¹⁹Srov. DAVIDO, Roseline: *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1 str. 82

uplatňuje ve svém chování v pozdějším věku (jejich chování k sobě samým, k ostatním lidem, jejich komunikaci, řešení problémů i vyznávání citů).²⁰

Každého z rodičů potřebuje předškolák výrazně jinak. Otec je pro něho spíše autoritou – usměrňuje, schvaluje, případně trestá. Matka dítě přijímá, chrání, polituje, pohladí. Projevem identifikace dítěte je vznik svědomí převzetím rodičovských norem a přání zastávat roli rodiče, přeje si vypadat jako ten, s kým se identifikuje.

Aktuálním rysem předškolního období je vzrůstající potřeba sociální komunikace mezi vrstevníky, vztahy družnosti přerůstají ve stálejší city přátelství. Hra je dominantní činností a dítě v ní uspokojuje své zájmy, potřeby pohybové, poznávací a citově sociální. Rozvíjející se vlastnosti vůle přispívají k větší ukázněnosti v chování a dítě dokáže úmyslně usměrňovat své projevy, snaží se překonávat strach a bolest. Chápe obecnější významy slov. Číselné, časové a prostorové pojmy si osvojuje ve spojení s činnostmi. Dokáže srozumitelně vyjádřit svá přání, poznatky, spolehlivě rozlišuje základní a doplňkové barvy i jejich odstíny, orientuje se v poloze předmětů, má tendenci pátrat, zkoumat, vymýšlet a tvořit. Rozvoj vyšších citů se uplatňuje v zálibách, učení, v poznávání, ve schopnosti prožívat zážitky krásna, ve schopnosti hodnotit jednání osob z hlediska dobra a zla. Shrňeme-li všechny informace, které charakterizují předškolní věk, lze konstatovat, že toto období je velmi významné pro budoucí formování osobnosti jedince. Proto je velmi vhodné načasujeme-li začátek rozvíjení kreativity i environmentalistiky pomocí výtvarné výchovy právě do tohoto období.

²⁰Srov. ŘÍČAN, Pavel: *Cesta životem – vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-124-7, str. 135

2. Vymezení pojmů: environmentální výchova – ekologická výchova, kreativní – tvořivý

„Výchova je proces záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujičích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“²¹

Výchova se v teoriích a učebnicích pedagogiky vymezuje různými způsoby. Nejobecnější pojetí je podle Průchy: Výchova je činnost, která ve společnosti zajišťuje předávání „duchovního majetku“ společnosti z generace na generaci. Jde tu o zprostředkování vzorců a norem chování, komunikačních rituálů, hygienických návyků apod., jež se uskutečňuje prostřednictvím rodinné výchovy již od nejranějšího věku.²²

2.1. Environmentální výchova – ekologická výchova

Po celou řadu let přinášejí vědci důkazy poškozování životního prostředí člověkem a zpětné poškozování člověka tímto prostředím. Environmentální stresory jako například znečištěný vzduch, zamořená půda, voda a tím i potraviny, hluk, nukleární nehody... jsou přímým činitelem vzniku stresu, který je v našem těle zpracováván jako zjevná náhlá hrozba. Vzhledem k tomu, že tyto stresory mají dlouhodobý charakter, není naše stresová reakce dobře přizpůsobena prostředí, ve kterém žijeme. Vzniká chronický stres, který má nepříznivé účinky na naše zdraví. V medicíně se ujal termín „environmentální nemoc“. Mezi tyto nemoci patří úzkosti, deprese, astma i riziko rakoviny.

Děti jsou až desetinásobně vícekrát ohroženy než dospělá populace toxiny a environmentálními stresory. Tráví značný čas na podlaze, kde zviřují prach. Zkoumají prostředí vkládáním předmětů do úst. Pijí a jedí relativně více než dospělí a do těla se jim tak dostává více reziduí i znečištěných látek. Celá řada chemikálií může způsobovat

²¹PELIKÁN, J. Výchova jako teoretický problém. Ostrava: Amosium, 1995 str. 36

²² Srov. PRŮCHA, Jan, *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál 1995,ISBN978-80-7367-567-7 str. 16

různá poškození od mentální retardace, přes poruchu pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), dyslexii až autismus.²³

Výchovu k péči o životní prostředí definuje Kvasničková jako: „*proces, který má umožnit poznání, pochopení a zhodnocení vztahů v prostředí i vzájemných vztahů člověka a jeho životního prostředí a má vést k vytvoření takových znalostí, dovedností, schopností a postojů při rozhodování a jednání člověka, jakých je a bude třeba pro vytváření vhodných podmínek pro zdravou existenci a harmonický rozvoj jednotlivců, společenských skupin i celé lidské společnosti.*“ Ekologickou výchovu chápe jako proces cílevědomého osvojování a rozvíjení ekologického poznání, citlivosti a odpovědnosti, které se promítají v jednání jedince.²⁴

V souladu s usnesením vlády ČR č. 232/92 „Ke strategii státní podpory ekologické výchovy v ČR na devadesátá leta“: je za ekologickou výchovu považováno jakékoli pozitivně záměrné působení vedoucí ke změně myšlení člověka a v konečném důsledku chování skupin i celé společnosti ve smyslu trvale udržitelného života, odpovědného chování vůči přírodě a šetrnému nakládání s přírodními zdroji.

V posledních deseti letech se často místo pojmu „ekologická výchova“ používá pojem „environmentální výchova“. Oba tyto pojmy lze chápat jako obsahově shodné. Pojem „ekologie – ekologický“ se používá v širších souvislostech, často nahrazuje anglický pojem „environmental“, pro který v českém jazyce neexistuje jiný plnohodnotný výraz než „environmentalistika – environmentální“. V devadesátých letech minulého století zaměňování pojmů ekologický – environmentální považovali odborníci za nepřijatelné, dnes se běžně setkáme s použitím pojmu „ekologie“ pro popisování širší problematiky životního prostředí, „ekologové“ pro označení zastánců životního prostředí a „ekologický“ pro vše, co souvisí se životním prostředím.²⁵

Environmentální výchova není jen jednou z dalších složek výchovy, ale jde o celkový filosofický přístup a systém hodnot, který jednotlivými složkami výchovy

²³Srov. WINTER, Deborah Du Nann: *Psychologie environmentálních problémů*, Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-593-6

²⁴ HORKÁ, Hana. *Ekologická výchova mateřské školy*, Brno, CDVUMU, 1994

²⁵Srov. MÁCHAL, Aleš: *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Rezekvítek, Brno 2000, ISBN80-902954-0-1 str. 12

prostupuje. Je to celoživotní proces působení na děti, mládež i dospělou populaci za účelem vytvoření dokonalé harmonie myšlení, cítění a jednání člověka vůči životnímu prostředí. Jde o dosažení souladu nezbytných ekologických poznatků s citovými a smyslovými prožitky, které pomáhají nalézt lásku k přírodě a úctu k životu.²⁶

Podle názoru britských specialistů Geoffa Coopera a Jamese Hindsona environmentální výchova především znamená: „*vtáhnout lidi do dění, do problémů a dát jim příležitost přemýšlet.*“ Zakládá se tedy na principech uvědomělosti, znalosti věci a pochopení, schopnosti pozorovat a analyzovat. U britské nevládní organizace Field Studies Council je snaha posunout obsah environmentální výchovy z úrovně „*učit se o životním prostředí*“ na úroveň „*učit se pro životní prostředí.*“²⁷

Základní směry, kterými v současné době environmentální výchova působí, jsou:

1. Ekologická gramotnost: snaha rozšířit mezi co největší počet obyvatel informace potřebné k získání znalostí nutných k péči o životní prostředí.
2. Ekologická etika: souhrn mravních norem směřujících k odpovědnému přístupu člověka k přírodě a všem jejím zdrojům. Ekologická etika usiluje o získání lidí pro takový životní styl, který by umožňoval trvale udržitelný rozvoj společnosti a život na Zemi.

Podle zákona č. 17/1992 S. O životním prostředí §6 je trvale udržitelný rozvoj společnosti chápán *jako takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.*

Pro účely pedagogické praxe je možné považovat pojmy „ekologická výchova“ a „environmentální výchova“ za stejnocenné, i když pojmy ekologický a environmentální pro vědní obor mají odlišnou obsahovou náplň. Enviromentalistika využívá poznatků ekologie.

²⁶MÁCHAL, Aleš: *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Rezekvítek, Brno 2000, ISBN80-902954-0-1str. 39

²⁷MÁCHAL, Aleš: *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Rezekvítek, Brno 2000, ISBN80-902954-0-11 str. 14

2. 2. Kreativní – tvořivý

Pro tvořivost je používáno synonymum kreativita, v odborné literatuře je používán termín „tvorba“, tím je myšlena činnost i výsledek.

Původ slova pochází z latinského výrazu „creo“, - znamená tvořím, ale i rodím. Pojem „creativity“ zavedl J. P. Guilford, který tak označil novou oblast zahrnující výzkumné práce z různých oborů a proudů myšlení ve svém referátu, předneseném na konferenci Americké psychologické asociace roku 1949. Kritizoval tehdy rozšířené a přeceňované používání inteligenčních testů, hlavně jejich nedostatky v oblasti predikce schopností, které byly shledávány jako žádoucí.

Tvořivost se u člověka obvykle projevuje ve vztahu k jeho zájmům, postojům a žebříčkům hodnot a osobnostním postojům. Není totéž, co hra ani se nedá ztotožnit s fantazií, i když obojí s ní souvisí. Má co dělat s myšlením, s logikou, s chováním a je přímo vázaná na lidskou osobnost. Neobejde se bez odvahy. Souvislost mezi výtvarnými schopnostmi a rozumovými schopnostmi není pravděpodobně příliš úzká. To ale nemění nic na faktu, že značně přispívá k hodnotě jednotlivého člověka a je vlastností, která pohání vpřed společenský vývoj.²⁸

Čáp a Mareš²⁹ vymezují tvořivost jako výsledek činnosti, který je „nový“ jak z hlediska společnosti a jejího vývoje, tak i z hlediska jednotlivce. Zdůrazňují význam inspirace jako momentu nalezení řešení nebo formulování hypotézy řešení. Zdůrazňují stejně jako Uždil, že tvořivost nelze zaměňovat s úrovní obecné inteligence. Jinými slovy, že tvořivý člověk nemusí mít nutně vysoký stupeň inteligence a naopak, že není významný rozdíl mezi výší obecné inteligence a výší tvořivosti.

Podle Nakonečného³⁰ se tvořivost projevuje originální schopností v umění, vědě, technice, řemeslech i v dalších oblastech lidské činnosti a uplatňuje se při ní zejména estetické vnímání, odpor ke konvenčnosti, nápaditost, faktory intelektové a až přecitlivost. Podle něho ji lze do určité míry podněcovat a trénovat, přesto u mnoha lidí

²⁸ Srov. UŽDIL, Jaromír: *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-71785-99 str. 106

²⁹ Srov. ČÁP Jan, MAREŠ Jiří: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. ISBN 97-880-73672737 str. 226

³⁰ Srov. NAKONEČNÝ, Milan: *Psychologie přehled základních oborů*. Praha: Triton.2011, ISBN 978-80-7387-443-8 str. 558

zůstává ve fázi latence z důvodů určitých osobních zábran, kdy obecně vysoce inteligentní jedinci nemusí mít vlohy k tvořivosti. Zmiňuje výzkumy a monografii D. K. Simontona, že tvořivost není spojena se stresem ani se společenským úspěchem či odmítáním a tvůrčí lidé jsou často průměrně vzdělaní.

Fontana³¹ tvořivost charakterizuje jako zvláštní druh myšlení (divergentní), které se vyznačuje původností a pohotovostí, které se oprošťuje od dosavadních způsobů a přináší něco nového. Zdůrazňuje, že „novým“ míní nové pro dotyčného jedince. Dítě, které šťastně tráví řadu hodin tím, aby něco vynalézalo, a pak se dozví, že to někdo vyřešil před ním, je tvořivé.

Z těchto prací vyplývá, že tvořivost – kreativita je novost čili originalita a užitečnost čili přijatelnost řešení problému, zahrnuje dvě fáze myšlení. První fáze procesu zahrnuje divergentní – rozbíhavé myšlení s velkou škálou nápadů a konvergentní směřující k jednomu řešení. Je přímo vázána na jedince, neobejde se bez odvahy. Značně přispívá k hodnotě jednotlivého člověka a je vlastností, která pohání vpřed společenský vývoj. Současné kurikulární dokumenty (RVP) zahrnují tvořivost do kompetencí občanských.

3. Předškolní environmentální výchova, výtvarná výchova a výchova k tvořivosti

Předškolní děti jsou velmi zvědavé, bezprostředně poznávají své okolí a nové lidi. Vše je baví, pro vše se nadchnou. Pracují s plným nasazením. S radostí prozkoumávají nové objekty, zapojují obrazotvornost, fantazii a tvoří. Pracovní tempo je u každého dítěte jiné, proto k nim podle toho musíme přistupovat.

3. 1. Cíle předškolní výchovy

Jak výše uvádím, je dítě v současnosti vnímáno jako aktivní subjekt splývající s vrstevníky, s dospělými i s okolním světem. V předškolním věku je kladen velký důraz na přirozeně podnětné prostředí s mnohostrannými příležitostmi k získávání nejrůznějších zkušeností. Tento přístup však neznamená anarchii ani svévoli dítěte.

³¹Srov. FONTANA, David: Psychologie pro školní praxi. Praha: Portál, 1997, ISBN 978-80-249-1047-5 str. 132

Základní pedagogický postup zůstává zachován – nejprve jsou stanoveny cíle, potom metody a nakonec obsah výchovy a vzdělávání. To platí jak pro předškolní výchovu, pro environmentální výchovu, tak i pro výtvarnou výchovu. Cíle bývají formulovány obvykle na obecné úrovni, proto je nezbytná jejich konkretizace v reálných výchovných situacích.

Základní cíle osobnostně orientované předškolní výchovy podle Opravilové³² jsou:

- a) *pomoc emocionálnímu a sociálnímu vývoji a přizpůsobení dítěte;*
- b) *podpora vztahu k poznávání a učení a poskytnutí podmínek k samostatnému učení a poznávání světa;*
- c) *příprava v oblasti řečových a intelektových dovedností;*
- d) *rozvoj individuálních vyjádření a tvořivých schopností v oblasti emocionální, etické a estetické.*

Konkrétněji jsou cíle předškolní výchovy formulovány v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání³³. Základní cílovou kategorií představuje koncept tzv. klíčových kompetencí.

Klíčové kompetence představují podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti významné pro život člověka ve společnosti. Ve své podstatě se neliší od základních cílů, ale jsou specifikovány a strukturovány do pěti tematických oblastí stanovených Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání:

Dítě a jeho tělo

Dítě a jeho psychika

Dítě a ten druhý

Dítě a společnost

Dítě a jeho svět

³² OPRAVILOVÁ, Eva: Pojetí, *smysl a základní orientace předškolní výchovy*. In: Kolláriková, Z., Pupala, B. (eds.): *Předškolní a primární pedagogika*. Portál, Praha, 2001, ISBN 80-7178-585-7

³³ MŠMT. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 2004.

3.2. Cíle environmentální výchovy

Také environmentální výchova definuje výchovně vzdělávací cíle, jejichž základ byl položen už v roce 1972 na konferenci ve Stockholmu, následně v roce 1977 na mezivládní konferenci o životním prostředí v Tbilisi.

Environmentální výchova v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání je zahrnuta jako průřezové téma ve vzdělávací oblasti „Dítě a jeho svět“. Záměr výchovy vychází z předpokladu, že se dítě naučí ve svém nejbližším okolí a v jeho bezprostřední blízkosti vnímat, že svět má svůj řád, je rozmanitý a pozoruhodný, pestrý a různorodý – jak svět přírody, tak i svět lidí.

Obsah slov „*životní prostředí*“ je chápán v užším slova smyslu než, jak je chápán dospělými lidmi. Formulace cílů se proto musí vztahovat k tomu, co dítě zná, např. doma, ve školce, u babičky a dědy, u lékaře, na hřišti, ale i v lese, u vody, na poli. Environmentální výchova musí směřovat k tomu, aby dítě pochopilo, že změny způsobené lidmi mohou prostředí zlepšovat, ale i ničit, aby se dítě naučilo jednoduché činnosti – pečovat o rostliny doma i venku, o živočichy v zimě a aby pochopilo svoji sounáležitost s okolním světem.

Environmentální výchova u dětí předškolního věku musí pomáhat utvářet základní hygienické a sociálně kulturní dovednosti a návyky ve vztahu k životnímu prostředí. Vytvářet citový vztah k přírodě, k výtvorům lidské práce i k lidem samotným a poskytnout základní poznatky o správném a nesprávném vztahu a chování člověka k přírodě. Prvky environmentální výchovy nutně prolínají celým výchovným působením a konkrétní požadavky vyplývající z cílů environmentální výchovy musí být obsaženy ve všech výchovných složkách: ve výchově tělesné, rozumové, mravní, pracovní, estetické, hudební i výtvarné.³⁴

³⁴ MŠMT. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 2004

3.3. Cíle výtvarné výchovy

Jde o to, aby výtvarná výchova dětem umožnila získat schopnost vyjádřit své představy kresebnou a malířskou formou i modelováním. Aby se naučilo zobrazovat bez předchozího předkreslování a přímo umělo kreslit a malovat na papír nebo jiný podklad a využilo celou plochu podkladu, aby samo dokázalo míchat barvy, nebálo se práce s detailem, získalo zájem o výtvarné umění, architekturu, design a naučilo se vnímat přírodní tvary, pracovat s přírodními materiály.³⁵

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání neoperuje s výtvarnou výchovou jako s oborem, protože nejde o vzdělávání dětí v tomto oboru. Přesto výtvarné činnosti představují jeden z významných prostředků rozvíjení osobnosti dítěte, a proto je nezbytné, aby byly v dostatečné míře využívány při naplňování integrovaných bloků.

Výtvarná aktivita dítěte navazuje v přirozených souvislostech na další jeho činnosti nebo předchází do akcí či aktivit, které vycházejí z každodenního života dítěte. Větší množství aktivit propojených s výtvarnými činnostmi umožní dítěti získat více zkušeností, poznatků, ale především hlubší prožitky. Dítě se setkává každodenně na různých místech s rozmanitými podobami umění, a proto by mělo získat možnost seznámit se blíže s výtvarnými tendencemi od staršího až po soudobé umění, střetnout se i s obory na hranici umění, architekturou či designem. Výtvarná výchova může žáky učít pozorovat a vnímat okolní prostředí, uvědomovat si rozmanitosti barev a tvarů, vnímat krásu detailu i harmonii celku.

Talent je nutné rozvíjet od co nejútlejšího věku, protože se děti v tomto období nejlépe učí. Kreslení je prvním vyjadřovacím prostředkem, kterým se dítě projevuje. Často se začnou kreslením vyjadřovat mnohem dříve, než začnou mluvit. Právě proto je dobré kreslení věnovat větší péči a děti v rozvoji podporovat.³⁶

³⁵ MŠMT. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 2004

³⁶ Srov. DAVIDO, Roseline: *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1 str. 19

Každé dítě tvoří originálním způsobem. Malba, kresba i další výtvarné činnosti nabízejí možnost sebevyjádření se jinou formou než slovní a ve srovnání s dalšími aktivitami patrně nejvíce rozvíjejí fantazii a kreativitu dítěte.

Vzdělávací obsah je v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí a výtvarné aktivity tyto oblasti prolínají různou měrou a jsou v něm vyjádřeny v obecné rovině.

3.4. Cíle výchovy k tvořivosti

Požadavek výchovy k tvořivosti je uváděn na všech úrovních rámcového vzdělávacího programu, ať už se jedná o cíle, k nimž základní vzdělávání směřuje, o zásady stanovené pro tvorbu ŠVP, o klíčové kompetence, o průřezová témata, či jednotlivé samotné vzdělávací oblasti a obory. Podstatné je, že výchova k tvořivosti nemá být uplatňována pouze v oborech oblasti Umění a kultura (tzv. uměleckých vyučovacích předmětech), ale má prostupovat celým procesem základního vzdělávání.³⁷

Tvořivost představuje soubor schopností, které umožňují jedinci manuální, uměleckou, vědeckou a další činnost. Projevuje se nápaditostí a jedinečným, novátorským nebo tvůrčím řešením problémů. Tvořivost pomůže reagovat na životní situace bez stresu a osobního selhání. Děti svou hravostí a nadšením k ní mají blízko. Snadno se dají motivovat a řešení úkolů formou hry nebo výtvarné činnosti je baví. Právě výtvarné činnosti jim mohou pomocí různých technik ukázat, že zadaný problém může mít více řešení.

3. 5. Podněty rozvíjící kreativitu dětí

Položíme si otázku: „Jaké podněty u dětí rozvíjejí kreativitu?“ Odpověď zní: „Naše nejbližší okolí – životní prostředí.“ Výborně se k tomuto účelu hodí učit děti různé hry, předkládat jim knihy, chodit s nimi do přírody. Při pobytu venku sbírat s nimi rostlinné, živočišné i geologické materiály. Dát jim možnost navrhnout, k čemu by se nalezené přírodniny hodily. Necháme je, aby přemýšlely o různých problémech.

³⁷ MŠMT. RVP pro předškolní vzdělávání. Praha: VÚP, 2004.

Ukazujeme jim obrázky zvířat, přírody, lidí a ptáme se jich, co se jim na nich líbí. Kreslíme s nimi domácí zvířátka, domy, potraviny, sport, hračky. Pozorování je pro děti velice důležité, protože se rády učí napodobováním toho, co dělají ostatní. Dáváme jim ohmatat různé materiály. Začneme s něčím jednoduchým a postupně své nároky zvyšujeme. Necháme je pracovat s různými materiály na vlastní pěst. Děti to baví a motivuje k dalšímu tvoření. Začínáme s jednoduchými tvary čtvercem, kolečkem a jednoduchými úkoly např. namalování člověka pomocí těchto tvarů. Kreslíme-li sami, dítě nás pozoruje, velmi snadno napodobí schémata dospělých. Je prokázáno, že dítě, které začne napodobovat realizace dospělých, se přestává výtvarně vyvíjet. Představy, které odpovídají stupni jeho duševního vývoje, jsou vytlačeny kreslířskými schématy, za nimiž nestojí jeho vlastní zkušenost, žádné úsilí. Tím rozvoj kreativity potlačíme.³⁸

Kreslíme pravidelně. Pokud bude dítě kreslit pravidelně, zvykne si a bere to jako samozřejmost. Dáme-li dítěti k dispozici potřeby ke kreslení: papíry, tužky, nůžky, pravítka, gumu a další potřeby, bere kreslení vážně. Dáme-li mu barvy, bude kreslení zábavnější. Trénujeme tím dětskou představivost.

Z kurikulárních dokumentů vyplývá propojení cílů environmentální, výtvarné i výchovy k tvořivosti. Zvolením vhodných metod a témat lze dosáhnout konkrétních cílů, výstupů i kompetencí.

³⁸ Srov. UŽDIL, Jaromír: *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický vývoj*, Praha: Portál, 2002. ISBN 80-71785-99 str. 84

II. Praktická část

Motto:

„Život nedává nic zadarmo. Utečeš od praktického seznamování svých dětí s přírodou k pohodlnějšímu předávání informací pomocí slov a obrazů. Ušetřil sis čas, námahu a různé komplikace s deštníky, přepravou, bolením nohou, žízní a co já vím, čím ještě mohou děti obtěžovat rodiče na cestách za poznáním. Dítě jsi ale trvale ochudil o hloubku skutečných pravdivých zážitků, o nedeformované chápání souvislostí mezi vším, s čím jste mohli přijít do kontaktu.“³⁹

Témata k rozvoji výtvarné tvořivosti s přesahem do environmentální výchovy jsem navrhla vzhledem k věku dětí a rozdělila do čtyř bloků podle ročních období: „Podzim, Zima, Jaro, Léto“. Tím jsem mohla lépe využívat přírodní materiály a barevné změny v přírodě. V každém bloku jsem navrhla a následně odzkoušela v praxi motivační texty ke všem výtvarným tématům. Vybírala jsem jednoduché básničky, hádanky nebo pohádky odpovídající věku dětí. Přírodní materiály jsem s dětmi nasbírala při pobytu venku. Ostatní materiál určený do sběrného dvora k recyklaci přinesly děti z domova nebo místních prodejen, v duchu redefinice – neobvyklé použití známého. V jednotlivých tématech jsem používala výtvarné techniky s přihlédnutím k věku dětí.

S dětmi jsem se pracovala jednou týdně, v prostorách základní školy určených pro mimoškolní aktivity. Celý projekt jsem zakončila skupinovou prací na téma „Slunce – čtvero ročních období“. Všechny práce jsem s dětmi prezentovala na závěrečné výstavě ve vestibulu městského muzea.

Výtvarné pojetí a barevná škála čtyř ročních období je velmi pestrá a široká zároveň. Děti se naučily barevně vnímat roční období, přemýšlet o převažující barevné řadě a barvy správně pojmenovávat. Na začátku celého projektu jsem jako motivaci použila Zelenou pohádku od Daniely Fišerové.⁴⁰

³⁹ Strejčková, 1998, str. 20-21

⁴⁰ Fišerová, Duhové pohádky

V motivaci výtvarných činností jsem se snažila podnítit děti nejen k opatřování si a používání zajímavých přírodních materiálů, ale i k systematizování malých sbírek (sbírka kamenů, trav, herbáře ve smyslu usušení a vylisování botanického materiálu, sbírka obalů určitého sortimentu...). Učila jsem je všimnout si toho, kde se v jejich okolí nachází materiál, který by se dal znovu využít a vytvořit dílo tak, aby mohlo být vystaveno.

4. Očekávané výstupy, klíčové kompetence a dílčí vzdělávací cíle

4.1. Očekávané výstupy

Z Rámcového vzdělávacího plánu pro předškolní vzdělávání jsem vypracovala *očekávané výstupy* projektu, pomocí nichž jsem se snažila naučit děti domluvit se na společném řešení výtvarného projektu, vážit si práce a úsilí ostatních, vnímat umělecké a kulturní podněty, pozorně poslouchat, naučit se zpaměti krátké texty, reprodukovat říkanky, písničky, pohádky; sledovat se zájmem literární, dramatické či hudební představení a hodnotit svoje zážitky, zachycovat skutečnosti ze svého okolí a vyjadřovat své představy pomocí výtvarných technik a dovedností, kreslit, používat barvy, modelovat, konstruovat, tvořit z papíru, tvořit a vyrábět z různých materiálů a hlavně z přírodnin.

4.2. Klíčové kompetence

Klíčové kompetence jsou soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobnostní rozvoj dítěte a jeho uplatnění ve společnosti. Jsou součástí RVP pro předškolní vzdělávání zahrnují kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální, personální, činnostní a občanské.

Kompetence k učení

Rozvíjením těchto kompetencí (soustředěně pozoruje, zkoumá, objevuje, všimá si souvislostí, experimentuje a užívá při tom jednoduchých pojmů, znaků a symbolů, má elementární poznatky o světě lidí, kultury, přírody i techniky, který dítě obklopuje, získanou zkušenost uplatňuje v praktických situacích a v dalším učení, o jeho rozmanitostech a proměnách; orientuje se v řádu a dění v prostředí, ve kterém žije) rozvíjíme tvořivost i rozumové schopnosti.

Kompetence k řešení problémů

Kompetence k řešení problémů jsou opět důležité pro rozvoj tvořivosti (problémy řeší na základě bezprostřední zkušenosti, postupuje cestou pokusu a omylu, zkouší, experimentuje; spontánně vymýšlí nová řešení problémů a situací; hledá různé možnosti a varianty - má vlastní, originální nápady; využívá při tom dosavadních zkušeností, fantazii a představivost).

Kompetence komunikativní

Těmito kompetencemi se jedinec dokáže vyjadřovat a sdělovat své prožitky, pocity a nálady různými prostředky řečovými, výtvarnými, hudebními i dramatickými.

Kompetence sociální a personální

Tyto kompetence se spolupodílí na společných rozhodnutích; přijímá vyjasněné a zdůvodněné povinnosti, dodržuje dohodnutá a pochopená pravidla a přizpůsobí se jim.

Kompetence činnostní a občanské:

I tyto kompetence mají úzkou souvislost s rozvojem tvořivosti, protože: dítě chápe, že se může rozhodovat svobodně, co udělá, ale že za svá rozhodnutí také odpovídá, ví, že není jedno, v jakém prostředí žije, uvědomuje si, že se svým chováním na něm podílí, že je může ovlivnit, dbá na osobní zdraví a bezpečí svoje i druhých, chová se odpovědně s ohledem na zdravé a bezpečné okolní prostředí (přírodní i společenské).

4.3. Dílčí vzdělávací cíle

Jako dílčí vzdělávací cíl jsem vybrala: Rozvoj představivosti, tvořivosti, fantazie, tvořivého myšlení, zvědavosti a radosti z objevování, vnímání přírody jako celku.

Dílčí vzdělávací cíle ze vzdělávací oblasti:⁴¹ „Dítě a jeho psychika“ jsem stanovila tak, aby směřovaly k rozvoji a kultivaci smyslového vnímání, představivosti, fantazie - obrazotvornosti, tvořivého myšlení, zvědavosti a radosti z objevování a tím i k rozvoji tvořivosti jako celku.

⁴¹ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha. VÚP, 2004.

Dílčí vzdělávací cíle ze vzdělávací oblasti: „Dítě a společnost“ jsem zaměřila na osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije, na vytvoření základních postojů ke světu, k životu, kultuře a na rozvoj estetického vkusu.

5. Obory environmentální výchovy

Pro rozvoj tvořivosti dětí předškolního věku výtvarnými činnostmi jsem ve své práci využila zejména tyto obory environmentální výchovy:

1. Slunce – energie pro život, střídání ročních období, změny v přírodě
2. Voda – vodní plochy, moře
3. Živá příroda – živé organismy, jejich rozmanitost, znaky, rozmnožování
4. Ohrožené druhy – ZOO, ptáci, stromy
5. Vývoj člověka – ruka, postava, smysly – chuť
6. Já a lidé – oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti
7. Vliv člověka na prostředí – doprava, auta

Projekty

6.1. Podzim

Podzim je pro přírodu obdobím přípravy k zimnímu spánku a má pro výtvarné tvoření ideální barevnou škálu. V přírodě nacházíme nespočet různorodých, barevných materiálů, které se nám volně nabízí, a při procházce si je snadno můžeme nasbírat a bez dalších úprav a nároků na skladování můžeme využít při výtvarném tvoření.

6.1.1. Motivace a cíl

Před každou činností jsem děti motivovala vhodnou básničkou, hádankou, pohádkou nebo jiným textem. Pro období podzimu jsem použila: básně: Hřej, sluníčko, hřej, Veverka Zrzečka; píseň: Ježek, Veverčí pohádka a Pohádka o skřítkovi Podzimníčkovi.

Za cíl jsem si vytyčila: naučit děti vnímat barevné změny rostlin, pozorovat na nich živočichy a vnímat přírodu jako celek. Podle motto: „*Co jsem v přírodě viděl, pokusím se výtvarně ztvárnit.*“ Rozvíjet koordinaci ruky a oka, jemnou motoriku ruky stříháním, lepením a malováním. Umět se rozhodnout pro výtvarnou techniku a zvolit si barvy. Pochopit princip negativu a pozitivu pomocí tisku. Pracovat ve skupině a umět se s ostatními domluvit.

6.1.2. Materiály

Materiály používané v tomto bloku jsou levné a nejsou zdraví škodlivé. Používala jsem: lepenkové kartony, čtvrtky, staré noviny, papírové ruličky od toaletního papíru, temperové barvy, vodové barvy, škrob, lepidlo na tapety, klovatinu, tuš, nůžky, suché pastely přírodní (různé druhy plodů – ovoce, bobule, semena, listy vylisované i čerstvé, šupolí).

6.1.3. Témata výtvarných činností

Obor environmentální výchovy: Já a lidé - oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti

Téma: Skřítki Podzimníčci

Výtvarné pojetí:

1. Lepením listů, plodů na tvrdý karton vyrobíme celého skřítku i s oblečením nebo jen obličej. Dotvoříme suchými pastely. (Obrázek 1 a 2)
2. Malba suchým pastelem, vystřihování a nalepení karton s vylisovanými listy. (Obrázek 3)

Téma: Domečky skřítků Podzimníčků

Výtvarné pojetí:

1. V přírodě při pobytu venku děti skládají domečky z přírodních materiálů: listů, mechu, klacíků, kamínek, šišek, různých druhů trav a plodů. (Obrázek 4)
2. Ve třídě: lepení přírodních materiálů (vylisované listy, šišky, dřívka, pomerančová kůra...) na lepenku. (Obrázek 5)

Téma: Drak

Výtvarné pojetí:

1. Kresba klovatinou, po zaschnutí zatření olejové barvy. (Obrázek 6)
2. Zapouštění vodových barev do klovatiny, vystřihnutí a dolepení vlasů a ohonu z krepových papírů. (Obrázek 7)

Obor environmentální výchovy: Slunce, změny v přírodě – strom, vývoj člověka – chuť

Téma: Podzimní sluníčko

Výtvarné pojetí:

Tisk listů a plodů (části jablíček, hrušek, papriky, kvěťáku apod.) natřených temperovými barvami v odstínech - zelené, hnědé, oranžové, žluté, červené na tvrdý karton formátu A3, A2, po zaschnutí barev tvary vystřihneme a podlepíme barevnými papíry. (Obrázek 8 a 9)

Téma: Podzimní motivy – zelenina a ovoce

Výtvarné pojetí:

1. Nádoba s ovocem: ovoce – tisk jednotlivých částí na plochu; lepení látky, vystřihnutí tvaru nádoby. (Obrázek 10)
2. Zapouštění barev do klovatiny ve tvaru jablka, hrušky nebo jiných podzimních plodů, vystřihání, nalepení listu z barevného papíru nebo vlnité lepenky. (Obrázek 11)
3. Malba vodovými barvami a kresba tuší do tvaru jablka, vystřihnutí. (Obrázek 12)

Téma: Kukuřice; Dokonalost a půvab kukuřičného klasu

Výtvarné pojetí:

Malba temperovými nebo vodovými barvami, listy vytvoříme muchláží z nabarveného papíru nebo lepení šupolí. (Obrázek 13)

Téma: Podzimní strom; Strom nebo keř, který dobře znám – podzim

Výtvarné pojetí:

Malba a tisk listů temperovými barvami. Kmen ze zbytků vlnité lepenky, pruhů novin nebo malba barvami na tvrdý karton. (Obrázek 13 a 14)

Obor environmentální výchovy: Když jde výtvarník do lesa; nejen na houby

Téma: Ježek

Výtvarné pojetí:

Zapouštění vodových barev do vlhkého podkladu, dokreslení tuší, vystříhnutí. (Obrázek15)

Téma: Veverka Zrzečka

Výtvarné pojetí:

Veverka – tělo: lepení proužků papírů; malba temperovými barvami. (Obrázek16 a 17)

Téma: Houby

Výtvarné pojetí:

1. Malba suchým pastelem, kresba uhlím, negativ a pozitiv, lepení částí vylisovaných kapradin. (Obrázek 18 a 19)

2. Zapouštění vodových barev do vlhkého podkladu, dokreslení tuší. (Obrázek20)

6.1.4. Evaluace

V tomto bloku byly použity tyto výtvarné techniky: tisk, malba temperovými a vodovými barvami, voskovým pastelem, podmalba klovatinou, zapouštění vodových barev do vlhkého podkladu, lepení, stříhání, trhání a muchláž papíru, při práci v přírodě mozaika ze sebraného materiálu.

Děti byly velmi vnímavé a měly radost z každého nalezeného kousku. Při samotném tvoření vyprávěly, kde přírodniny našly. Měla jsem obavy z reakce dětí při práci ve volném prostoru, ale zbytečně. V lese byly uvolněné, radostné a dodržovaly dohodnutá pravidla: nekřičet, nedupat a chovat se ohleduplně k obyvatelům lesa. Byly spontánní a práce je bavila. Litovaly, že si domečky nemohou odnést domů.

Při práci v ateliéru se mohly samostatně rozhodnout pro výtvarné pojetí a ztvárnění zadaného tématu. Většina z nich se rozhodla pro tisk a práci s novinovým papírem (strom). Velmi dobře nad prací komunikovaly a vybíraly si barvy. U skřítků se zaměřily na detaily obličejů. Bavilo je vymýšlet nová jména hub. U veverek mělo několik dětí problém dodržet tvar, bylo pro ně náročné lepení proužků papíru bez předlohy, ale při druhém pokusu už byl výsledek práce pěkný. Pochopily, že při každé změně barvy je nutné pro čistotu barev důkladně vymývat štětce. Hodnotily své výkony kriticky a snažily se, aby jejich výtvar byl co nejzajímavější.

Děti vnímaly barevné změny v přírodě. Při výtvarném zpracování stromu vybíraly podzimní barevnou škálu. Výtvarně ztvárnily to, co viděly, a jejich práce odpovídaly věku. Samy se rozhodovaly, jakou barvu použít. Při skupinové práci se dokázaly domluvit. Pochopily princip negativu a pozitivu pomocí tisku i malby.

6.2. Zima

Začátek zimního období je ve znamení vánočních svátků a zvyků kolem nich. Pro přírodu je zima obdobím klidu a odpočinku, a přestože nedisponuje tak širokou škálou barev jako zbylá tři roční období, je mezi umělci oblíbená. Francouzský impresionista Claude Monet namaloval více než sto obrazů se zimní tematikou. Nizozemský malíř Hendrick Avercamp proslul zejména obrazy zimní krajiny, a dokonce norský malíř Edvard Munch zachytil zimu barevně.

6.2.1. Motivace a cíl

Před každou činností jsem děti motivovala vhodnou básničkou, hádankou, pohádkou nebo jiným textem. Pro období zimy jsem použila: básničky – Mikuláš, Čert, Anděl, Zimní slunce, Vrány, Sněhulák; básničky a říkanky o zimě; vyprávění – Vánoční příběhy, O Pražském Jezulátku a Masopust.

Jako dílčí vzdělávací cíle jsem vybrala: Rozvoj tvořivého myšlení, zvědavosti a radosti z objevování; procvičování jemné motoriky, úchopu drobných předmětů; podpora a rozvoj zájmu o učení – pojmenování a rozlišení geometrických tvarů; vytvoření povědomí o mezilidských morálních hodnotách; pochopení životních cyklů u živočichů v zimě.

6.2.2. Materiály

Materiály používané v tomto bloku byly levné a nebyly zdraví škodlivé. Předkládala jsem: lepenkové kartony, tvrdé čtvrtky různých formátů, barevné papíry, zbytky látek a vln, plasty (použité kelímky, PET lahve, zbytky bublinové folie), polystyren, skleněné lahve od nápojů, toaletní ruličky, staré noviny, dřevěné špalíky, různé druhy potravin (čočka, rýže, krupice, fazole apod.), sušenou kůru z pomeranče, seno, slámu, temperové barvy, vodové barvy, voskové barvy, latex, tuš, lepidlo, nůžky, tekutý škrob či lepidlo na tapety, nafukovací balónek, vatu, zmizík, modrý inkoust.

6.2.3. Témata výtvarných činností

Obor environmentální výchovy: Já a lidé: oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti, Vánoce

Téma: Mikuláš, čert, anděl

Výtvarné pojetí:

1. Koláž z barevných papírů – stříhání, lepení na barevný podklad, dokreslení tuší. (Obrázek 21)
2. Tvar postavy anděla z tvrdého lepenkového kartonu, vystřihnutí, lepení přírodních materiálů a různých druhů potravin (čočka, rýže, krupice, fazole apod.), sušené tvarované kůry z pomeranče, sena, slámy; hlavička ze dřevěného špalíku; vlasy z lýka nebo přírodního provazu. (Obrázek 22)
3. Malba suchými pastely, vystřihnutí a nalepení na barevný podklad. (Obrázek 23)
4. Kašírování na skleněnou láhev, po zaschnutí natření latexem a temperovými barvami, vlasy z různých materiálů (lýko, seno, sláma, přírodní provaz), křídla z lepenky. (Obrázek 24)
5. Obličej čerta – nalepení kousků papíru na podklad, přetření tmavou temperovou barvou válečkem. (Obrázek 25)

Téma: Vánoční zvonky

Výtvarné pojetí:

Malba vodovými barvami na tvrdý karton, vystřihnutí do tvaru zvonku, po zaschnutí lepení různých druhů potravin (čočka, rýže, těstoviny, krupice, fazole apod.), sušené tvarované kůry z pomeranče. (Obrázek 26)

Téma: Vánoční přání

Výtvarné pojetí:

Lepení papíru s adventními motivy, tisk z výšky temperovými barvami, nalepení na lepenkový vlnitý karton. (Obrázek 27)

Téma: Betlém

Výtvarné pojetí:

1. Stavba betléma z lepenkové krabice a dřevěk, kůry, sena a slámy. Podkladem pro betlém byla dřevěná překližka. Zvířátka: tělo – rulička od toaletního papíru, kašírování (staré noviny, lepidlo na tapety); končetiny – špejle, kašírování; detaily ze zbytků barevného papíru. Postavy: tělo z cívek od nití, obličej kašírovaný (smačkaný papír do kuličky), malba temperovými barvami. (Obrázek 28)
2. Malba voskovými pastely, přetření vodovými barvami. (Obrázek 29 a 30)

Téma: Vánoční stromek

Výtvarné pojetí:

Malba voskovými pastely, překrytí vodovými barvami. (Obrázek 31)

Obor environmentální výchovy: Já a lidé – v domě, kde žiji

Téma: Zimní domky

Výtvarné pojetí:

1. Muchláž, malba voskovými barvami, malba vodovými barvami, lepení „sněhu“ na střechy z vaty nebo bublinové fólie. (Obrázek 32 a 33)

2. Koláž z barevných látek na karton, zavěšení na lýko. (Obrázek 34)

Obor environmentální výchovy: Živá příroda – ptáci: jejich zpěv, hledání potravy, krmítko

Téma: Vrány

Výtvarné pojetí:

Práce s pevným, barevným papírem, křídla z bublinové fólie, oči malujeme prsty (bílou temperou), přilepení na dřívko. (Obrázek 35 a 36)

Téma: Ptáci na krmítku

Výtvarné pojetí:

1. Ptáci na krmítku: krmítko – lepení dřivek od nanuků na plochu, ptáci – malba vodovými barvami, lepení semen do krmítek. (Obrázek 37 a 38)

Téma: Zimní motivy

Výtvarné pojetí:

Tisk z výšky, modrá temperová barva, vyrytí motivu do polystyrénových desek, podlepení bublinovou fólií. (Obrázek 39)

Obor environmentální výchovy: Já a lidé - oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti

Téma: Sněhuláci

Výtvarné pojetí:

1. Lepení papíru na plastové kelímky, hlava z papírové koule, doplnění barevnými papíry a dřívkem (koště). (Obrázek 40)

2. Kresba zmizíkem na papír natřený inkoustem. (Obrázek 41)

3. Lepení nastříhaných proužků bílého papíru na barevný podklad. (Obrázek 42)

4. Lepení vaty na barevný podklad nebo lepení krupice a malba vodovými barvami. (Obrázek 43)

Obor environmentální výchovy: Slunce

Téma: Zimní slunce

Výtvarné pojetí:

1. Zapouštění barev do klovatiny, vystřihování zimních vloček z bílého papíru – po zaschnutí vystřihnout slunce a nalepení vloček na paprsky. (Obrázek 44 a 45)
2. Malba voskovými pastely, přetření tuší a vyškrabávání kovovým předmětem. (Obrázek 46)

Obor environmentální výchovy Já a lidé: oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti, masopust

Téma: Masky

Výtvarné pojetí

Kašírování na nafouklý balonek, vrstvení starého novinového papíru namočeného v lepidlu na tapety. Po zaschnutí malba temperovými barvami, detaily – nalepení barevných papírů. (Obrázek 47)

6.2.4. Evaluace

V tomto bloku byly použity tyto výtvarné techniky: lepení, stříhání papíru, malba vodovými a temperovými barvami, tisk z výšky a nově stříhání látek, kresba tuší, kašírování.

Všechny děti se radovaly z vlastnoručně vyrobených vánočních přáníček. Při kašírování některým dětem vadily zalepené ruce, ale postupem času nelibé pocity překonaly. Stříhání látek, které bylo zařazeno po zvládnutí stříhání papíru, se ukázalo v několika případech jako neřešitelný problém. Ještě několikrát musela následovat praktická ukázka, než se všem dětem začalo stříhání dařit. Je samozřejmé, že levoruké děti používaly nůžky pro leváky. Pojmenovávání a rozpoznávání geometrických tvarů nedělalo dětem problémy.

Vánoční tradice a svátky mají děti rády a těšily se na ně, rozpovídaly se, jaké se u nich dodržují zvyky, koho o Vánocích navštíví a co jejich rodiny dělají. Povídání o Pražském Jezulátku všechny zaujalo a pohlednice pečlivě prohlížely.

Pochopily zimní spánek na podzim pozorovaných živočichů (veverky, ježka). Ptáci na krmítku byli téma velmi diskutované. Živě se zajímaly o to, co ptákům chutná a proč jim nemáme dávat to, co hodně chutná nám. Lepení velmi drobných semínek bylo zkouškou trpělivosti. Výroba masopustních masek je bavila, mohly si rozhodovat o konečném barevném provedení. V celém bloku se střídaly různé výtvarné techniky, dětem se většinou podařilo zpracovat téma samostatně a čistě.

U většiny dětí se dařilo rozvíjet tvořivé myšlení, pochopily princip používaných technik. Rozvoj jemné motoriky a úchopu se projevoval jistějšími pohyby a přesnější prací při lepení drobných semen na zvonečky a anděly. Zvládly pojmenovat a používat správně geometrické tvary (domky ze zbytků látek). Vytvořily si povědomí o mezilidských a morálních vztazích při ztvárňování zvířátek a Betléma v tématu Vánoce. Pochopily životní cykly živočichů v zimě a nutnost jim pomáhat (vrány, krmítko). Pomíjivost jim pomohly pochopit změny teploty během zimního období (sněhuláci).

6.3. Jaro

Motto: Antoine de Saint – Exupéry „Už pro ten čas, který jsi své květině věnoval, je pro tebe květina důležitá.“

Jaro je plné života, příroda se probudila k životu. Kam se podíváš, jsou krásně barevné a voňavé květy. Slavíme svátky jara „Velikonoce.“

6.3.1. Motivace a cíl

Vhodné objekty pro výtvarné tvoření jsou jak jarní květiny a stromy, tak i mlád'átka: kuřátka, beránci, zajíčci ale i téma Velikonoc – kraslice. Před každou činností jsem děti motivovala vhodnou básničkou, hádankou, pohádkou nebo vhodným textem. Pro období jara jsem použila: pohádku „Jak se slunko nudilo“; básničky a hádanky: „Sněženky, Pišť'ala, Vajíčko, Pampelišky, Pomlázka“ a povídaní: „Velikonoční příběh“.

Jako dílčí vzdělávací cíle jsem stanovila: Rozvoj představivosti, tvořivosti, tvořivého myšlení, zvědavosti a radosti z objevování; vytváření pozitivního vztahu k intelektuálním činnostem a k učení; zachycovat skutečnosti ze svého okolí a vyjadřovat své představy pomocí výtvarných technik a dovedností, kreslit, používat barvy, modelovat, konstruovat, tvořit z papíru, tvořit a vyrábět z různých materiálů a hlavně z přírodnin; pochopit duchovní rozměr Velikonoc (nejde jen o koledu a pomlázku).

6.3.2. Materiály

Materiály používané v tomto bloku byly levné a nejsou zdraví škodlivé. Použila jsem: lepenkový vlnitý karton, tvrdý karton různých formátů, barevné papíry, staré noviny, tiskoviny a časopisy, zbytky látek, sušené vylišované květiny, toaletní ruličky, přírodní materiály (seno, sláma, lýko, krupice, semena), lepidlo, klovinu, temperové barvy, vodové barvy, voskové pastely, suché pastely nebo křídly, tuš, špejle, staré plastové květináče, papírová plata od vajec.

6.3.3. Témata výtvarných činností

Obor environmentální výchovy Byliny a jejich význam

Téma: Jarní květiny

Výtvarné pojetí:

1. Koláž ze starých časopisů: zahrádka – lepení vybraných a vystříhaných květin na barevný papír, doplnění o motýly ze starých novin nebo dokreslených tuší. (Obrázek 48 a 49)
2. Malba temperovými barvami, po zaschnutí přetřít tuší a potom vymýt pod slabým proudem vody. (Obrázek 50 a 51)
3. Rozfoukávání vodových barev plastovou trubičkou do tvaru květiny. (Obrázek 52)

Téma: Jarní košíček

Výtvarné pojetí:

Koláž: lepení vylisovaných květů na barevný podklad, košík – lepený z barevných papírů. (Obrázek 53 a 54)

Obor environmentální výchovy Ptáci a jejich zpěv, létání, hnízdění

Téma: Ptáci

Výtvarné pojetí:

Polepování lepenkového kartonu kousky natrhaného barevného papíru, nohy z lýka a dřevěných korálek, křídla z peříček. (Obrázek 55)

Téma: Závěsný ptáček

Výtvarné pojetí:

Tělo ptáčka je z ruličky od toaletního papíru, polepování krepovým papírem, stříhání, lepení, zavěšení nitěmi na dřívko. (Obrázek 56)

Obor environmentální výchovy Ohrožené druhy živočichů.

Téma: Zajíček

Výtvarné pojetí:

Z toaletní ruličky – držák velikonočních kraslic, polepování barevným papírem, lepení a stříhání podle fantazie. (Obrázek 57)

Obor environmentální výchovy Záhada vajíčka.

Téma: Vajíčka a slepička

Výtvarné pojetí:

1. Tvrdý karton, malba klovatinou, po zaschnutí malba suchými pastely nebo křídami, vymytí pod slabým proudem vody, po uschnutí zavěsit na lýko nebo přírodní provázek. (Obrázek 58, 59 a 60)

2. Malba temperovými barvami na dřevěné špalíčky – jarní motivy, malba kraslic. (Obrázek 61)

Obor environmentální výchovy Já a lidé: oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti, Velikonoce

Téma: Kraslice z výdutků vajíček

Výtvarné pojetí:

Vyfouklé vajíčko – zdobené krupicí, lepením barevného papíru, zavěšení na větvičku nebo na špejli – zápich. (Obrázek 62)

Téma: Květináče na osení

Výtvarné pojetí:

Plastové květináče – polepení barevnými papíry podle fantazie. (Obrázek 63 a 64)

Obor environmentální výchovy Slunce.

Téma: Jarní slunce

Výtvarné pojetí:

Malba na tvrdý karton vodovými barvami, vystřižené a tuší dokreslené jarní motivy. (Obrázek 65)

Obor environmentální výchovy Strom nebo keř, který dobře znám - jaro

Téma: Jarní strom

Výtvarné pojetí:

Koláž z obkreslených a vystřihaných rukou; kmen z vlnité lepenky; květiny, šneci, brouci namalovaní na karton temperovými barvami a vystříhaní. (Obrázek 66)

6.3.4. Evaluace

V tomto bloku byly nově zařazeny tyto výtvarné techniky: malba suchými pastely, tuší, vymývání barev, malba teplým voskem.

Děti neměly problém představit si rostlinu a dokreslovat její detaily. Navazování ptáčků na dřívka je bavilo. Protahování provázku dírkami ve špalíku rozvíjelo jejich zručnost i trpělivost. Nově si vyzkoušely setí obilí do květináčů a péči o naseté osení. V každém dalším setkání se zájmen sledovaly, jak se jejich rostlinky mění.

Při skupinové práci na koláži jarního slunce se mezi dětmi začaly objevovat vůdčí osobnosti. Měly za úkol ztvárnit jarní slunce z obkreslených vlastních rukou a rozhodnout se s kým budou pracovat. Rozdělení rolí proběhlo bez hádek.

Poslední téma letního bloku „Jarní strom“ bylo pojato neformálně. Hledání kam, umístit hmyz, šneky a květy, které děti průběžně tvořily, je naplňovalo tvůrčím nadšením a nápady. Realizovaly se i děti, které se před tím neprosazovaly ani nezapojovaly do společných diskuzí.

Rozvíjení tvořivosti, myšlení a zvědavosti v tomto bloku zprostředkovalo využívání nepotřebných předmětů např. plastových kelímků (broučci), papírových ruliček od toaletního papíru (zajíčci). Děti se ochotně učily o své práci přemýšlet a požádat o radu. Naučily se pomocí výtvarných technik ztvárnit své představy (koláž z květin). Pochopily rozdíl mezi kreslením, malováním a dalšími výtvarnými technikami (tužka, tuš, pastel). Naučily se používat různé materiály např. zbytky papíru, lepenku, ale i přírodní materiály (sušené rostliny, vajíčka, semena...) Po vyprávění Velikonočního příběhu a návodných otázek začaly pomalu chápat význam Velikonoc a jejich symboliku. Některé děti nemohly pochopit kruté zacházení a trest ukřižováním. Opuštění a konání dobra u Ježíše obdivovaly. Myslely, že se za zradu a utrpení bude chtít pomstít.

6.4. Léto

Léto jsou prázdniny, spousta volného času, na loukách poletují motýli, na zahrádce dozrávají jahody, meruňky. Je čas koupání, výletů a opět barev, i když jiných odstínů než v předešlém období.

6.4.1. Motivace a cíl

Před každou činností jsem děti motivovala vhodnou básničkou, hádankou, pohádkou nebo jiným textem. Pro období jara jsem použila: pohádku „Jozífek a ryby“, básničky a hádanky „Šnek, Cesta, Studánka, A je auto, Šiška“, písničku: „Beruško, půjč mi jednu tečku“.

Jako dílčí vzdělávací cíle jsem vybrala: Rozvoj představivosti, tvořivosti, fantazie, tvořivého myšlení, zvědavosti a radosti z objevování; rozvoj schopnosti projevat se osobitě, vytváření základů pro práci s informacemi, získání osobní samostatnosti a umět se rozhodnout.

6.4.2. Materiály

Materiály používané v tomto bloku jsou levné a nejsou zdraví škodlivé. Používala jsem: lepenkový vlnitý karton, tvrdý karton různých formátů, ruličky od toaletního papíru, papírové krabičky od různých produktů, lepidlo, klovatinu, různé přírodní materiály (oblázky, mušle, písek, dřívka, větvičky, semena), slané těsto, staré noviny, přírodní provázek, vodové barvy, temperové barvy, voskové pastely, suché pastely nebo křídly, sádro, plastové misky, tekutý škrob nebo lepidlo na tapety, tuš.

6.4.3. Témata výtvarných činností

Obor environmentální výchovy Ruka – nástroj nástrojů.

Téma: Otisky ze sádry

Výtvarné pojetí:

1. Vtisknutí ruky do hlíny, odlití otisků, po zaschnutí sádry malba temperovými barvami. (Obrázek 67)
2. Rytí do ještě nezaschlé sádry dřívkem nebo špejlí, malba temperovými barvami, zavěšení na přírodní provázek. (Obrázek 68)

Obor environmentální výchovy Podivuhodný hmyz

Téma: Berušky a broučci

Výtvarné pojetí:

Tělo brouka – kaširování na plastový kelímek, končetiny a tykadla – nakaširované plastové trubičky, po zaschnutí malba temperovými barvami. (Obrázek 69)

Téma: Šneci

Výtvarné pojetí:

Koláž ze zbytků látek, lepení na barevný nebo na bílý podklad, potom domalovat vodovými barvami. (Obrázek 70 a 71)

Obor environmentální výchovy Slunce

Téma: Letní slunce

Výtvarné pojetí:

Koláž z obkreslených a vystříhaných rukou, paprsky ze žlutého papíru a vystříhaných dlaní, obličej malba prstovými barvami. (Obrázek 72)

Obor environmentální výchovy: Živá příroda – Jozífek a ryby, mořský svět

Téma: Moře

Výtvarné pojetí:

Muchláz na tvrdý karton (útesy), dokreslení voskovými pastely, tuší a vodovými barvami, lepení mušlí, písku. (Obrázek 73)

Téma: Ryby

Výtvarné pojetí:

1. Prostorová práce, nakreslení dvou shodných ryb nebo jiných živočichů na velký měkký papír, po vystříhnutí, slepit k sobě, jedním nepřilepeným otvorem vycpat vnitřek starými novinami, potom slepit zbylé neslepené části k sobě. Malba temperovými barvami, zavěsit na přírodní provázek. (Obrázek 74)

2. Malba ryb a živočichů suchým pastelem nebo křídou, vystříhnout, zavěsit. (Obrázek 75)

3. Malba temperovými barvami na různě velké kameny, fixace barvy bezbarvým lakem. (Obrázek 76)

Obor environmentální výchovy Ohrožené druhy – ZOO

Téma: ZOO

Výtvarné pojetí:

Zvířata: plastické provedení, polepení toaletní ruličky barevnými papíry. (Obrázek 77)

Obor environmentální výchovy Vliv člověka na prostředí

Téma: Hasiči

Výtvarné pojetí:

1. Koláž, kolektivní práce – malba vodou roztíratelnými pastelkami, detaily dokreslené tuší, lepení na karton vystřižených, aut, hořících objektů, osob... (Obrázek 78)

2. Malba hasičských aut voskovými barvami, přetření tuší a vyškrabání kovovým předmětem. (Obrázek 79)

Téma: Auta a dopravní prostředky

Výtvarné pojetí: Auta z papírových krabiček, polepování barevnými papíry, kola z tvrdé papírové lepenky; lodě z toaletních ruliček. (Obrázek 80)

Obor environmentální výchovy Já a lidé - oslavy a rituály, svátek matek

Téma: Letní motivy ze slaneého těsta

Výtvarné pojetí:

Slané těsto, modelování nebo vykrajování tvarů. Rytí do tvarů, použití různých druhů koření (na oči, ozdobu), po upečení nebo úplném zatvrdnutí nabarvit temperovými barvami, nalepit na vlnitý karton, zavěsit do prostoru. (Obrázek 81)

Téma: Kaširované rámečky

Výtvarné pojetí:

Kaširování na lepenkový karton, použití starých novin, po uschnutí barvení latexem a temperovými barvami. Do rámečku nalepit svoji fotografii nebo obrázek. (Obrázek 82 a 83)

Závěrečná kolektivní práce projektu: Slunce čtvero ročních období

Koláž: (Obrázek 84)

Výtvarné pojetí:

Koláž – kolektivní práce: malba temperovou barvou různých symbolů ročních období, symboly složené z papíru – květy a hmyz, tisk zimních motivů, vystříhnutí, lepení na tvrdý podklad; paprsky z novin, starých tiskovin a zbytků krepového papíru. (Obrázek 84)

6.4.4. Evaluace

V tomto bloku byly nově zařazeny tyto výtvarné techniky: tvorba trojrozměrných objektů, rytí – vyškrabávání, práce se sádrou a slaným těstem.

Otisky rukou děti bavily. Hlavně moment překvapení ruky v sádře je uváděl v úžas. Svoji ruku a sádrový otisk dlouho porovnávaly. Při kašírování berušek některé dívky nemohly překonat zalepené ruce, hoši tento problém neměli. Barevně nebyly děti nuceny dodržovat realitu, proto vznikla pestrobarevná sbírka hmyzu. Měly úkol motýly pokreslit tuší. Opětne byla zařazena náročnější práce s látkami v tématu „Šneci“. Stříhání látek zvládala většina dětí. V tématu „Moře“ se projevil rozdíl mezi dívkami a hochy. Dívky ztvárňovaly mořské víly, hoši se realizovali při ztvárňování lodí a žraloků. Ryby některé děti zaměnily za mořské hvězdice. Pro děti byli živočichové v ZOO zajímavé téma, některé během setkání stihly vyrobit i více kusů. Skupinová práce na téma „Hasiči“ dala prostor kreativně vytvořit jakýkoli objekt a děti bavilo vymýšlet své objekty (postavy, hořící domy a předměty, hasičská auta), které samy umístily do projektu. Nedohadovaly se, uměly se domluvit. Práce se slaným těstem a tvoření trojrozměrných objektů děti bavilo. Kašírované rámečky s fotografií dítěte byl dárek pro maminku a babičku. Rámečky některé děti dělaly tři, aby to nebylo druhé babičce líto.

V závěrečné práci projektu si děti zopakovaly tyto výtvarné techniky: malba, kresba, tisk, skládání papíru do požadovaného tvaru, stříhání a lepení. Protože se jednalo o koláž, mohly se rozhodnout, co budou tvořit, jakou techniku použijí a kam svůj výtvar nalepí.

Děti rozvíjely svoji samostatnost, projevovaly se osobitě. V každém jejich výtvaru se odrážela jejich jedinečnost a osobitý rukopis. Vytvořily si základ pro práci s informacemi a schopnost sdělení kreativně ztvárnit vhodnou výtvarnou technikou. Projevovaly se samostatně, dokázaly se rozhodnout, jak při výběru barev, tak i při výběru výtvarné techniky. Všechny děti se naučily používat pro ně nové výtvarné techniky, archivovat si své výtvarky a svá díla připravit pro prezentaci na výstavě. Rozvoj tvořivosti, osobnostních postojů, umění se rozhodnout, projevit svůj názor a umět přijmout názor a nápad druhého, chápat základní vztahy v přírodě bylo hlavní cílem tohoto projektu.

Závěr

Ve své práci jsem se zabývala problematikou rozvoje výtvarné tvořivosti dětí předškolního věku s přesahem do environmentální výchovy. V souvislosti s tématem jsem navrhla a odzkoušela výtvarný projekt vyplývající z volno časových pedagogických přístupů a Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Výtvarná tvořivost a její rozvoj patří mezi stálá aktuální témata jak pedagogiky, tak i psychologie. Ve své práci jsem se zaměřila v teoretické části práce na pedagogicko – psychologické aspekty předškolního věku dítěte. Srovnala jsem význam osobnostního rozvoje pomocí hry, pohádek, význam odvahy a strachu, vytváření svědomí, ale i vliv rodiny a nezaměnitelnou roli otce i matky.

Zaměřila jsem se na vymezení pojmů environmentální výchova – ekologická výchova, kreativní – tvořivý. Připomněla jsem význam zdravého životního prostředí pro člověka a větší citlivost a ohrožení malých dětí toxiny.

Ve své práci jsem vytvořila motivační a výtvarný program pomocí, kterého lze děti předškolního věku naučit využívat nepotřebné materiály, vnímat životní prostředí a přírodu v souvislostech, rozvíjet tvořivost dětí v souladu s environmentálními aspekty výchovy, neboť výchova k ochraně životního prostředí a znovu použitelnosti materiálů je základní podmínkou pro budoucí globální chování jednotlivců, nastavení žebříčku hodnot pro každého člověka i celé společnosti. Tím se podařil hlavní cíl zapojit dítě do výtvarných činností, tak aby ho tvoření bavilo, aby přemýšlelo, nacházelo nové nápady a rádo se k aktivitě vracelo.

Přehled použité literatury

1. BRUKNER, JOSEF, LADA, J., *Svět zvířat*. Praha: Albatros, 1984. -57 s. ISBN 13-827-84 14/35
2. ČÁP Jan, MAREŠ Jiří: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. ISBN 97-880-73672737
3. DAVIDO, Roseline: *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2008. 205 s. ISBN 978-80-7367-415-1
4. ERICSON, Erik H. (1963): *Childhood and Society*. W. W. Norton & Co., Inc., New York.
5. FISCHEROVÁ, Daniela: *Duhové pohádky*. Praha: Meandr, 2012, ISBN 978-0-87596-08-1
6. FONTANA, David: *Psychologie pro školní praxi*. Praha: Portál, 1997, ISBN 978-80-249-1047-5
7. HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ, Jiřina: *Pedagogické ovlivňování volného času*, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-473-1
8. HORKÁ, Hana. *Ekologická výchova mateřské školy*, Brno, CDVUMU, 1994
9. KÁBELE, František: *Brousek pro tvůj jazýček*. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01257-X
10. KOTAS, Jan: *Od adventu do adventu – Křesťanské putování rokem*, Doron 2004
11. KVASNIČKOVÁ, Danuše. *Systém ekologické výchovy*, Praha, VŠZ, 1986
12. LUKEŠOVÁ, Milena: *Jozífek a ryby*. Praha Albatros. 1985
13. MÁCHAL, Aleš: *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Rezekvítek, Brno 2000, ISBN80-902954-0-1
14. MATĚJČEK, Zdeněk: *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha, Grada Publishing. 2005, ISBN 80- 247-0870-1
15. MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: VÚP, 004. 48 s. ISBN 8087000005
16. NAKONEČNÝ, Milan: *Psychologie přehled základních oborů*. Praha: Triton. 2011, ISBN 978-80-7387-443-8

17. NEPIL, František: *Strakaté pohádky*. Praha: Knižní klub, 2011. - 82 s. ISBN 978-80-242-3382-6
18. OPRAVILOVÁ, Eva: Pojetí, *smysl a základní orientace předškolní výchovy*. In: Kolláriková, Z., Pupala, B. (eds.): *Předškolní a primární pedagogika*. Portál, Praha, 2001, ISBN 80-7178-585-7
19. PIAGET, Jean, INHELDOVÁ, Bärbel: *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-263-8
20. PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium, 1995
21. PROVAZNÍKOVÁ, Věra: *Pošlem Anku pro hádanku*. Praha: Knižní klub, 2008, ISBN 978-80-242-2355-1
22. PRŮCHA, Jan, *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál 1995, ISBN 978-80-7367-567-7
23. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří (2003): *Pedagogický slovník*. Praha, Portál, 322 s. ISBN 80-7178-772-8
24. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004. [on-line] [Cit. 3. 1. 2005].
Dostupné s komentáři na <http://www.vuppraha.cz/>
25. ŘÍČAN, Pavel: *Cesta životem – vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, - 390 s. ISBN 80-7367-124-7
26. STREJČKOVÁ, Emilie: *Děti pro pětihory*. Toulcův dvůr, Praha, 1998
27. SUSA, Jan: *Nekouše to, neštípe to, nezlobí to, copak je to*. Benešov, Blug, 2007 ISBN 80-7274-964-1
28. ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava: *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2008, - 176 s. ISBN 978-80-7367-408-3
29. UNESCO: *Charta z bělehradského semináře o ekologické výchově „Bělehradská charta“*, Bělehrad, Jugoslávie 1975
30. UNESCO – UNEP: *Deklarace Mezivládní konference o ekologické výchově*, Tbilisi 1977
31. UŽDIL, Jaromír: *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický vývoj*, Praha: Portál, 2002. - 125 s. ISBN 80-71785-99
32. VONDRUŠKOVÁ, Alena, SKOPOVÁ, Kamila: *České zvyky a obyčeje*. Praha: Albatros, 2004. - 370 s. ISBN 80-00-01356-8

33. WINTER, Deborah Du Nann: *Psychologie environmentálních problémů*, Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-593-6
34. Archiv autora vlastní texty, různí autoři, lidová slovesnost, Jiří Žáček a Pavel Kováč; Ludvík Kolek (Brněnská tisková misie)

Abstrakt

JANDOVÁ, M. *Rozvoj výtvarné tvořivosti dětí předškolního věku s přesahem do environmentální výchovy*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. L. Muchová, Ph.D.

Klíčová slova: předškolní věk, výtvarná výchova, environmentální výchova, výchova k tvořivosti, kreativita – tvořivost

Cílem bakalářské práce je rozvoj tvořivosti dětí předškolního věku s přesahem do environmentální výchovy.

Obsahem teoretické části práce je stručný přehled zabývající se východisky výtvarné a environmentální výchovy v předškolním věku, charakteristikou vývoje dítěte předškolního věku, vymezením pojmů kreativní, tvořivý, environmentální výchova, ekologická výchova, a charakteristikou rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání environmentální výchovy.

Praktická část bakalářské práce obsahuje výtvarné lekce vztahující se ke čtyřem ročním obdobím: „*Podzim, Zima, Jaro a Léto*“. V každém bloku jsou navrženy a odzkoušeny v praxi motivační texty ke všem výtvarným tématům. Jedná se o jednoduché básničky, hádanky nebo pohádky odpovídající věku dětí. Používané přírodní materiály jsou nasbírány při pobytu v přírodě. Ostatní používaný materiál byl určený do sběrného dvora. Výtvarné techniky k jednotlivým tématům jsou navrženy s ohledem na věk dětí tak, aby pomáhaly rozvíjet tvořivost a jejich chování k přírodě jako celku.

Abstract

The development of art creativity of preschool children with overlap in environmental education.

Key words: pre-school age, art, environmental education, creativity education, creative

The aim of the bachelor thesis is a development of pre-school children's creativity with an overlap into environmental education.

The theoretical part contains a brief view of environmental and art education resources of the pre-school age; furthermore it contains the characteristics of the development of pre-school children and states the following terms: creativity, environmental education, ecological education and the characteristics of the frame education program for pre-school environmental education.

The practical part contains lessons related to four seasons of the year: „Autumn, Winter, Spring and Summer“. Motivational texts to all the art topics are suggested and practiced in every section. These are simple poems, songs, riddles or fairy-tales regarding the age of the children. The natural materials are gathered during the stay in countryside. Other used supplies were intended into a dumping place. The art techniques of the particular topics are suggested with regard to the age of the children so that they could help develop creativity and children's behaviour to the nature as a whole.

Seznam příloh

Podzim – texty a obrazová příloha

Zelená pohádka⁴²

Kdysi dávno a dávno byla doba, kdy ještě nebyl žádný podzim. Stromy vypadaly pořád stejně, nikdy neopadávaly a už je to přestávalo bavit. Zvláště jeden javor pořád hudroval. „Mám toho po krk!“ hulákal kolem. „Stromy jsou zelené, keře jsou zelené, zeli je zelené, a v zeleném žabinci kvákají zelené žáby! Kam se kouknu, tam se to zelená jako blázen! S tou zelenou to tedy Slunko přehnal!“ „Ale, ale!“ říkalo mu Slunko pěkně svrchu. „Já proti zelené nic nemám. Shora to vypadá moc pěkně. A vůbec, zelená je zdravá pro oči.“ Jenže to bylo javoru srdečně jedno. Celé dny přemýšlel, jak si změnit barvu. A když někdo po něčem moc touží a moc se o to snaží, většinou se mu to povede.

Jednoho dne začal javor žloutnout a žloutnul a žloutnul, až měl barvu jako lesní med. Viděl se v rybníce a připadal si krásný. A hned dostal nápad, jak se vylepšit. Cák! Udělal po sobě rudé šmouhy! Cák! A fialové! Sem tam zlatou jiskru. Ohromně se rozdováděl a vyváděl a řádil, dokud nebyl strakatější nežli strakatec. Najednou se rozhrnuly mraky, Slunko vykouklo a nemohlo uvěřit svým očím. V trávě stálo něco bláznivého a smálo se to jako na pouti. Co je to?“ vyhrklo Slunko. „Co je to za kašparádu támhle dole? Haló, ty tam! Co jsi zač?“ „Přeci javor!“ zavolal javor a vesele zamával listím. „Cože?“ trhlo sebou Slunko a hned vytáhlo notes. Zalistovalo v něm a četlo: JAVOR ZELENÝ. „Já to nechápu.“ Zamumlalo popleteně. „Přiznej se, ty jsi přeci javor. Tak proč nejsi zelený?“ „Protože jsem žlutý!“ odpověděl javor. Slunko pohněvaně prsklo: „Nemůžeš být žlutý! Kdybys byl žlutý, tak tu mám napsáno JAVOR ŽLUTÝ. A já tu mám napsáno JAVOR ZELENÝ!“ Javor se jen zasmál „Jsi Číňan?“ houklo na něj Slunko. „Ne.“ „Jsi kuře? Jsi žloutek? Jsi snad pampeliška?“ rozčilovalo se Slunko. „Nejsi, nejsi, nejsi! Jsi javor, tak se koukej zelenat a hned!“ „To nejde,“ řekl javor vlídně. „Odted'ka jsem JAVOR ŽLUTOSTRAKATÝ.“ „Zmatky!“ vzdychlo Slunko. „Proč někdo dělá zmatky! Ty si snad myslíš, že jsi hezký? Vždyť vypadáš jako maškara!“ „A ty si myslíš, že je hezké jen to, co se líbí tobě, protože jsi tak veliké?“,

⁴² Daniela Fišerová; Duhové pohádky; Meander, Praha, 2012; ISBN978-80-87596-08-01

„Jsi počmáraný šašek!“ houklo Slunko. „A hned tu maškarádu sundej, protože... protože...prostě protože!“ „Protože jsi ješita,“““ odpověděl klidně javor. „Koukáš na nás svrchu a myslíš si, že všechno víš líp. Tak abys vědělo, mně se počmáraní šašci líbí.“ „S dost!“ vybuchlo Slunko. „Dělám listopad!“ A udělalo listopad, první listopad v Zahradě vůbec. Nebem se přehnal ostrý vítr. „Vyslechni mě aspoň!“ volal javor. Ale Slunko plápolalo hněvem a nic neposlouchalo. Pak se vítr vrhl na javor. Rval z něj pestré listí... to s červenými šmouhami a žlutými skvrnami a se zlatými tečkami... dokud nebyl javor skoro dohola. V Zahradě se udělala zima. Slunko vychládala horká hlava. Poprvé se podívalo na jeden list zblízka a začalo se stydět, co to provedlo.

„Hm,“ řeklo si tiše „ten list vlastně není tak hrozný. Je docela pěkný. Ba ne je krásný. Ach já. Proč já jsem takový hrom do police a vždycky se tak hloupě rozčílím!“ Pohlédlo na javor, který se třásl zimou, a rozpačitě špitlo: „Javore!“ Javor kýchl a pustil další list. „Javore,“ zaprosilo Slunko, „promiň! Mě to mrzí. Smůla je v tom, že už ten listopad nezabrdím. Bude trvat celý měsíc a nemůžu ho zastavit.“ Javor se zimomřivě schoulil. Slunko to doopravdy mrzelo. „Máš pravdu, mělo jsem tě vyslechnout. Nevím všechno nejlip. Teď třeba vůbec nevím, jak to napravit.“ A pak dostalo nápad. „Poslyš!“ řeklo s nadějí v hlase, „Co kdybychom se nějak dohodli? Ať nemáme pocit, že jeden z nás prohrál. Co kdyby ses na jaře vždycky zazelenal a na podzim se postrakat, jak chceš!“

Byl listopad a příroda se ukládala k spánku. I javor cítil, že na něj jde spaní. Z posledních sil se nad tím zamyslel. „Dobře, Slunko,“ zívł potom, „to je slušný návrh. Můžeme to zkusit. Tak ahoj na jaře!“ A i když to byl javor, usnul jako dub. „Díky!“ kývlo vděčně Slunko. Vytáhlo notes a zapsalo si JAVOR ŽLUTOSTRAKATÝ. A tak začalo stromům padat listí. A tak vznikla dohoda, a to je moc dobře, protože jinak bychom se tu věčně hádali. Slunko sklaplo notes a okouzleně se dívalo kolem. Jeden javorový lístek plachtíl větrem a vypadal jako čarodějný pták.

Pohádka: Skřítek Podzimníček⁴³

Jak jistě víte, děti, podzim je období plné barev, vůní, zralého ovoce, spadlých kaštanů, žaludů...Pan Podzim, který tomuto období velí, má své pomocníky. Kdo mu asi pomáhá? Ano, děti, máte pravdu – zvířátka, sluníčko, vítr a počasí, ale také malinkatí pomocníci skřítkci Podzimníčci. Nemají to vůbec jednoduché, mají mnoho práce. Barví listí, malují ovoce, pomáhají kaštanům vyloupnout se ze svých zelených domečků, nosí zvířátkům zásoby – zrní, plody, houby, ale také jim stavějí jejich doupátka, aby se měli v zimě kde schovat. Zkrátka dělají to, co podzim dělá podzimem a co je zrovna třeba.

Jak asi takový Podzimníček vypadá? I to je, děti jednoduché – je to malinký mužíček, který se obleče zrovna do toho, co mu příroda nabídne a co se zrovna Podzimníčkovi připlete do cesty. Proto si ho při letném pohledu nevšimneme, ale když se zadíváme pozorně, uvidíme, že listí není jen obyčejné listí a semínko jen obyčejné semínko. Určitě jste se s takovým skřítkem už potkali.

⁴³ Archiv autora: vlastní text

Básnička⁴⁴

Hřej, sluníčko, hřej,
Hory, doly krej.
Povyskoč si výše, na tej naší střeše,
Kolo udělej.

Písnička

Znáte přeci ježky,
život mají těžký,
asi doma zapomněli svoje koloběžky.
Jó, na všechny ježky,
přišel život těžký,
Ani skákat neumějí, jako skáčou blešky.

Básnička

Veverka zržečka sedí ve svém pelíšku,
ráda má jádérka z ořechů a oříšků.
Skoč, veverko, skoč,
s námi se zatoč.
Veverka zržečka sedí ve svém pelíšku,
ráda má jádérka z ořechů a oříšků.
Skoč, veverko, skoč,
s námi se zatoč.

VEVERKA má oříšky.⁴⁵

Schová si je do skrýšky.
Spousta jehel – žádné šití.
Jednou za rok u nás svítí.

Paraplíčko červené,

⁴⁴ Archiv autora – různé autoři

⁴⁵ Věra Provazníková; Pošlem Anku pro hádanku;
Knižní klub, Praha, 2008, ISBN978-80-242-2355-1

puntíkaté, co by ne?

Drží si ta panenka
co má nožku do tenka.
punčošku bílou – shrnutou.

Paraplíčko červené,
je to houba, nebo ne?

To uhádnou natotata!

MUCHOMŮRKA kropenatá

Jenda sedí pod jabloní⁴⁶,
jablíčka až k němu voní.

Jedno spadlo, hned je zvedl.

To je pěkné, jémíne!

Ještě jedno nedojedl a už má chuť na j

⁴⁶ Kabele František; Brousek pro tvůj jazýček, Albatros,
Praha, 2004, ISBN 80-00-01257-X

Veverčí pohádka⁴⁷

Malé veverčátko fňukalo: „Mami, já bych chtělo, aby se mi zdálo o tygříku Matějovi.“ maminka mu však řekla: „Budeš se učit skákat s buku na lísku. Na bukové větvi se takhle rozhoupáš a hop - a jsi na lískovém keři. Udělej to taky tak!“

Veverčátko udělalo hop a spadlo. Myška pod lískou se mohla rozsypat smíchy. „Bodejť bys nespadlo, když nedáváš pozor,“ zlobila se máma veverka. „Musíš počkat, až se buková větev s tebou vyhoupne na horu, až tě vystřelí.“ Veverčátko počkalo, až ho větev vystřelí, a hop – bylo na lískovém keři. Myška se už nesmála. „A teď si loupej oříšky,“ řekla maminka. Jej to byla dobrotka! Ale když si utrhlo třetí, maminka ho kárala: „Nonono! Musíš myslet na zimu. V zimě se hlady šilhá. Na zlé časy se musí spořit. Kdo nemyslí na zlé časy, nedočká se dobrých. Na zlé časy se každý třetí oříšek schovává. Ukázala mu vykotlaný pahýl, kde měla podobnou spořitelničku. A nakonec ho zavedla k otvůrku, který vytesal na stříbrné jedli datel, a řekla: „Ten je pro tebe.!”

Veverčátku se do střádání moc nechtělo. Ještě neprožilo zimu, kdy se hlady šilhá. Ale přemohlo se a odneslo do datlí pokladničky svůj první třetí oříšek. Takovým veverčátkům se v sobotu za odměnu zdává o tygříku Matějovi, který olíže každé veverčátko, jež myslí na zlé časy. A zdálo se mu nejen o Matějovi. Přišla zima, kdy tašky na střeš mrazem praskaly. Jara se dočkalo tak málo veverek, že by tomu nikdo nevěřil. Ale veverčátko se jara dočkalo. A jeho maminka taky. Když pak přišlo léto a na lískách zrály oříšky, zdálo se veverčátku o malém tygříkovi i ve čtvrtek. Jak by ne, vždyť vyrostlo a stal se z něj takový klacek, že by ho Matěj za tu sobotu nestačil ve snu pořádně olízat.

⁴⁷ Nepil František; Strakaté pohádky, Knižní klub, Praha, 2011, ISBN978-80-242-3382-6

Obor environmentální výchovy: Já a lidé - oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti

Téma: Skřítki Podzimníčci

Výtvarné pojetí:

1. Lepením listů, plodů na tvrdý karton vyrobíme celého skřítku i s oblečením nebo jen obličej. Dotvoříme suchými pastely. (Obrázek 1 a 2)



Obrázek 1 a 2 Skřítki Podzimníčci

2. Malba suchým pastelem, vystřihování a nalepení karton s vylisovanými listy. (Obrázek 3)



Obrázek 3 Skřítki Podzimníčci

Téma: Domečky skřítků Podzimníčků

Výtvarné pojetí:

1. V přírodě při pobytu venku děti skládají domečky z přírodních materiálů: listů, mechu, dřívěk, kamínků, šišek, různých druhů trav a plodů. (Obrázek 4)



Obrázek 4 Domeček skřítků Podzimníčků

2. Ve třídě: lepení přírodních materiálů na lepenku. (Obrázek 5)



Obrázek 5 Domečky skřítků Podzimníčků

Téma: Drak

Výtvarné pojetí:

1. Kresba klovatinou, po zaschnutí zatření olejové barvy. (Obrázek 6)



Obrázek 6 Drak

2. Zapouštění vodových barev do klovatiny, vystříhnutí a dolepení vlasů a ohonu z barevných papírů. (Obrázek 7)



Obrázek 7 Drak

Obor environmentální výchovy: Slunce, změny v přírodě – strom, vývoj člověka – chuť

Téma: Podzimní sluníčko

Výtvarné pojetí:

Tisk listů a plodů (části jablíček, hrušek, papriky, kvěťáku apod.) natřených temperovými barvami v odstínech - zelené, hnědé, oranžové, žluté, červené na tvrdý karton formátu A3, A2, po zaschnutí barev tvary vystříháme a podlepíme barevnými papíry. (Obrázek 8 a 9)



Obrázek 8 a 9 Podzimní sluníčko

Téma: Podzimní motivy – zelenina a ovoce

Výtvarné pojetí:

1. Nádoba s ovocem: ovoce – tisk jednotlivých částí na plochu; nádoba – trhání barevného papíru, lepení na tvrdý karton nebo lepení sena, slámy do požadovaného tvaru. (Obrázek10)



Obrázek 10 Zelenina a ovoce

2. Zapouštění barev do klovatiny ve tvaru jablka, hrušky nebo jiných podzimních plodů, vystřihání, nalepení na list z barevného papíru nebo vlnité lepenky. (Obrázek 11)



Obrázek 11 Zelenina a ovoce

3. Malba vodovými barvami a kresba tuší do tvaru jablka, vystřihnutí. (Obrázek 12)



Obrázek 12 Zelenina a ovoce

Téma: Kukuřice; *Dokonalost a půvab kukuřičného klasu*

Výtvarné pojetí:

Malba temperovými nebo vodovými barvami, listy vytvoříme muchláží z nabarveného papíru, lepení šupolí. (Obrázek 13)



Obrázek 13 Kukuřice

Téma: Podzimní strom; Strom nebo keř, který dobře znám – podzim

Výtvarné pojetí:

Malba a tisk listů temperovými barvami. Kmen ze zbytků vlnité lepenky, pruhů novin nebo malba barvami na tvrdý karton. (Obrázek 13 a 14)



Obrázek 13 a 14 Podzimní strom

Obor environmentální výchovy: *Když jde výtvarník do lesa; nejen na houby*

Téma: Ježek

Výtvarné pojetí:

Zapouštění vodových barev do vlhkého podkladu, dokreslení tuší, vystříhnutí. (Obrázek15)



Obrázek 15 Ježek

Téma: Veverka Zrzečka

Výtvarné pojetí:

Veverka – lepení proužků papíru, tělo – malba temperovými barvami. (Obrázek16 a 17)



Obrázek 16 a 17 Veverka Zrzčka

Téma: Houby

Výtvarné pojetí:

1. Malba suchým pastelem, kresba uhlem, negativ a pozitiv, lepení vylisovaných rostlin.
(Obrázek 18 a 19)



Obrázek 18 a 19 Houby

2. Zapouštění barev do vlhkého podkladu, dokreslení tuší. (Obrázek20)



Obrázek 20 Houby

Zima – texty a obrazová příloha

Sněhulák⁴⁸

Kupa sněhu kluky láka,
postavili sněhuláka.
Sněhulák je veliký,
z uhlíků má knoflíky,
pěknou bílou náprsenku,
do oken nám kouká zvenku.

VÁNOČNÍ STROMEK – maličký.⁴⁹

Dáme pod něj jesličky.
Kuchař s hlavou v rendlíku,
tlustý ze třech knedlíků,
před chalupou v mraze stojí,
kamen se jak čerta bojí.
Kdo je to? Je to tak.
Je to pan SNĚHULÁK

Kráky krák

U hradu je stará brána,
sedí na ní černá vrána.
Vrána kráká kráky krák,
letí k hradu černý mrak.
mrak usedá na bránu,
je to hejno havranů

⁴⁸ Kabele František; Brousek pro tvůj jazýček, Albatros, Praha, 2004, ISBN 80-00-01257-X

⁴⁹ Věra Provazníková; Pošlem Anku pro hádanku; Knižní klub, Praha, 2008, ISBN978-80-242-2355-1

Příběh o Pražském Jezulátku⁵⁰

Co myslíte, jak vypadá Ježíšek, který nosí pod vánoční stromeček dárky? Každý si ho představuje jinak, vidíte? Malé Ježíšky, ležící jako miminka v betléměch, si můžeme prohlédnout vždy v době kolem Vánoc na různých místech, nejčastěji v kostelích. Možná také máte doma betlém s Ježíškem, Marií, Josefem.

V jednom pražském kostele (Panny Marie Vítězné na Malé Straně) je vystavený mnohem větší Ježíšek. Je to soška z vosku, která vypadá jako malý kluk s kudrnatými vlásky. Říká se jí Pražské Jezulátko a je známá v mnoha zemích. Na našeho Ježíška se jezdí dívat lidé ze všech koutů světa. Vypráví se o něm, že umí dělat zázraky.

Ten kudrnatý chlapeček bydlí v kostele hodně dlouho, i když soška v Praze vyrobena nebyla. V polovině šestnáctého století ji vytvořil anonymní umělec – to znamená, že neznáme jeho jméno, nikdo neví, kdo to byl. Sošku si přivezla ze Španělska vévodkyně Marie de Lara jako památku od své maminky. Dostala ji, když se vdávala za českého šlechtice Vratislava z Pernštejna.

Později v sedmnáctém století, jejich dcera Polyxena věnovala kostelu, aby chránilo Prahu a celé české království v době války. Té válce se říká třicetiletá, protože tolik roků trvala. Naši zemi hodně ničila a lidé se měli špatně. Soška byla vystavena, aby si ji mohl každý, kdo přišel, prohlédnout. Časem začali lidé říkat, že dělá zázraky. Stalo se třeba, že u Jezulátka se někdo pomodlil za uzdravení dítěte - a ono bylo zakrátko opravdu zdravé. Když se takových přání splnilo víc, vznikla pověst o zázračné sošce.

Jednou, stále ještě během třicetileté války, kostel přepadli vojáci. Uvnitř ho úplně zničili, všechno rozbili, ani soška Jezulátka neunikla jejich řádění. Ulomili jí ruce a pohodili mezi ostatní rozlámané věci. Ježíšek tam zůstal zapomenutý ležet několik roků, protože lidé do poničeného kostela přestali chodit. Po nějaké době přijel sošku do Prahy vyhledat pán z Německa, který se jmenoval Cyril. Někdo mu vyprávěl, co se stalo a on si usmyslel, že ji najde. Vešel do kostela, kde všude ležely hromady rozbitých věcí, a začal hledat. Po chvíli se smířil s tím, že v kostele zázračná soška není, že ji asi vojáci ukradli. Ale pak prý uslyšel tenký hlásek. Šel opatrně za ní, naslouchal, přeházel

⁵⁰ Hana Skálová: Ježíšek; Mladá fronta a.s.; Praha 2010; ISBN 978-80-204-2330-6

všechno harampádí, které leželo za oltářem, a úplně pod tím vším našel špinavé Jezulátko! Pan Cyril ho očistil a začal se o ně starat. Nejprve mu nechal udělat nové ručičky. Lidé zase začali sošku Ježíška Navštěvovat a věřili, že dělá mnoho podivuhodných věcí. Pověsti o jeho zázracích se rozkřikly i po světě. V mnoha státech najdeme napodobeninu této sošky, a také kostely, které se po něm jmenují.

Krátce po vysvobození z rozbitého kostela dostal Ježíšek na hlavu korunku, takže od té doby vypadá jako malý král. Také dodnes dostává dárky jako poděkování za splněná přání. Často jsou to šatičky. Původně mělo na sobě Jezulátko bílou košili, dnes má už kolem 400 kusů oděvů, z toho přes 70 oblečků se používá k převléknutí! Sošce jsou šaty vyměňovány vždy před významnými svátky a u příležitosti důležitých událostí. Nejvzácnější šaty dostalo Jezulátko v osmnáctém století od císařovny Marie Terezie - jsou ze zeleného sametu, vyšíváné zlatými a stříbrnými nitěmi. Šaty od různých králů bývají často bohatě vyšíváné a zdobené drahými kamínky nebo perlami.

Ježíška převlékají jeptišky, říká se jim také řádové sestry nebo řeholnice. Tyto ženy nemají svoje rodiny. Žijí spolu v klášterech a často se obětavě starají o nemocné a staré lidi. Při převlékání Jezulátka jeptišky vždy kostel zamknou, aby tam v té době nikdo nechodil. Připraví si vyžehlené šaty pro Ježíška a také žebřík. Soška je uložena ve skříňce hodně vysoko, kam člověk nedosáhne. Sestra odemkne skříňku, sundá velmi opatrně sošku a snese ji dolů. Pak svleče šaty, které měl ježíšek na sobě, a navlékne nové. Pod nimi nechá bílou košilku.

V kostele nahoře ve věži sídlí muzeum Pražského Jezulátka, kde je možné si některé vzácné šaty prohlédnout. Pražské Jezulátko uctívají lidé nejen v Evropě, ale také v Indii, Na Filipínách, Austrálii, a hlavně v zemích Jižní Ameriky. Ježíšek v Karmelitské ulici je zkrátka náš vzácný poklad.

Masopust⁵¹

Jednou v roce, většinou v únoru nebo v březnu, začnou lidé tropit spoustu bláznivě veselých věcí - o masopustu. Říká se mu také karneval a přichází těsně před postní dobou. Všechno je najednou naruby! Lidé třeba chodí převlečení za někoho úplně jiného. V ulicích můžeš potkat postavy ze snů a pohádek: všelijaká strašidla, zvířata, i celé maškarní průvody. Hraje muzika, lidé zpívají a žertují. V dávných dobách dokonce vládl na trůnu místo krále největší chud'as a král nosil šaty žebráka. Zkrátka, jako by starý běh života skončil, čas se zastavil a všechny nejnemožnější věci byly na chvíli možné. O půlnoci však muzika utichne a masky se sundají, hra končí. Všichni se vrátí na své skutečné místo v životě. Brzy začne něco nového - postní doba.

Masopust neboli karnevalové období bylo v minulosti období od Tří králů do Popeleční středy. Popeleční středou začíná postní období před Velikonocemi. Maškarní zábava, která probíhala zpravidla na masopustní úterý, tedy v úterý před Popeleční středou, byla vyvrcholením masopustu. Název karneval je synonymem masopustu (z italského carnevale, vlastně "maso pryč"). Dnes se jako masopust (nebo karneval) označuje zejména toto masopustní veselí (nářečně masopust, šibřinky, fašank, ostatky).

Slané těsto:

200g soli

100g hladké mouky

150g studené vody

(zpracujeme hladké těsto, necháme alespoň hodinu odležet)

⁵¹ Jan Kotas: Od adventu do adventu – Křesťanské putování rokem: Doron 2 004

Obor environmentální výchovy: Já a lidé: oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti, Vánoce

Téma: Mikuláš, čert a anděl

Výtvarné pojetí:

1. Koláž z barevných papírů – stříhání, lepení na barevný podklad, dokreslení tuší. (Obrázek 21)



Obrázek 21 Mikuláš, čert a anděl

2. Tvar postavy anděla je z tvrdého lepenkového kartonu, stříhání, lepení přírodních materiálů a různých druhů potravin (čočka, rýže, krupice, fazole apod.), sušené tvarované kůry z pomeranče, sena, slámy; hlavička je z dřevěného špalíku; vlasy z lýka nebo přírodního provazu. (Obrázek 22)



Obrázek 22 Mikuláš, čert a anděl

3. Malba suchými pastely, vystřihnutí a nalepení na barevný podklad. (Obrázek 23)



Obrázek 23 Mikuláš, čert a anděl

4. Kašírování na skleněnou láhev, po zaschnutí natření latexem a temperovými barvami, vlasy z různých materiálů (lýko, seno, sláma, přírodní provaz). (Obrázek 24)



Obrázek 24 Mikuláš, čert a anděl

5. Obličej čerta – nalepení kousků papíru na podklad, přetření tmavou temperovou barvou. (Obrázek 25)



Obrázek 25 Mikuláš, čert a anděl

Téma: Vánoční zvonky

Výtvarné pojetí:

Malba vodovými barvami na tvrdý karton, vystřihnoutí do tvaru zvonku, po zaschnutí lepení různých druhů potravin (čočka, rýže, krupice, fazole apod.), sušené tvarované kůry z pomeranče. (Obrázek 26)



Obrázek 26 Vánoční zvonky

Téma: Vánoční přání

Výtvarné pojetí:

Lepení papíru s adventními motivy, tisk z výšky temperovými barvami, nalepení na lepenkový vlnitý karton. (Obrázek 27)



Obrázek 27 Vánoční přání

Téma: Betlém

Výtvarné pojetí:

1. Stavba betléma z lepenkové krabice a dřívěk, kůry, sena a slámy. Podkladem pro betlém byla dřevěná překližka. Zvířátka: tělo – rulička od toaletního papíru, kašírování (staré noviny, lepidlo na tapety); končetiny – špejle, kašírování; detaily ze zbytků barevného papíru. Postavy: tělo z cívek od nití, obličej kašírovaný (smačkaný papír do kuličky), malba temperovými barvami. (Obrázek 28)



Obrázek 28 Betlém

2. Malba voskovými pastely, přetření vodovými barvami. (Obrázek 29 a 30)



Obrázek 29 a 30 Betlém

Téma: Vánoční stromek

Výtvarné pojetí:

Malba voskovými pastely, překrytí vodovými barvami. (Obrázek 31)



Obrázek 31 Vánoční stromek

Obor environmentální výchovy: Já a lidé – v domě, kde žiji

Téma: Zimní domky

Výtvarné pojetí:

1. Muchláž, malba voskovými a vodovými barvami, lepení „sněhu“ na střechy z vaty nebo bublinové fólie. (Obrázek 32 a 33)



Obrázek 32 a 33 Zimní domky

2. Koláž z barevných látek na karton, zavěšení na lýko. (Obrázek 34)



Obrázek 34 Zimní domky

Obor environmentální výchovy: Živá příroda – ptáci: jejich zpěv, hledání potravy, krmítko

Téma: Vrány

Výtvarné pojetí:

Práce s pevným, barevným papírem, křídla z bublinové fólie, oči malujeme prsty (bílou temperou), přilepení na dřívko. (Obrázek 35 a 36)



Obrázek 35 a 36 Vrány

Téma: Ptáci na krmítku

Výtvarné pojetí:

Ptáci na krmítku: krmítko – lepení dřívček od nanuků na plochu, ptáci – malba vodovými barvami, lepení semen do krmítek. (Obrázek 37 a 38)



Obrázek 37 a 38 Ptáci na krmítku

Téma: Zimní motivy

Výtvarné pojetí:

Tisk z výšky, modrá temperová barva, vyřtí motivu do polystyrénových desek, podlepení bublinovou fólií. (Obrázek 39)



Obrázek 39 Zimní motivy

Obor environmentální výchovy: Já a lidé - oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti
Téma: Sněhuláci

Výtvarné pojetí:

1. Lepení papíru na plastové kelímky, hlava z papírové koule, doplnění barevnými papíry a dřívkem (koště). (Obrázek 40)



Obrázek 40 Sněhuláci

2. Kresba zmizíkem na papír natřený inkoustem. (Obrázek 41)



Obrázek 41 Sněhuláci

3. Lepení nastříhaných proužků bílého papíru na barevný podklad. (Obrázek 42)



Obrázek 42 Sněhuláci

4. Lepení vaty na barevný podklad nebo lepení krupice a malba vodovými barvami. (Obrázek 43)



Obrázek 43 Sněhuláci

Obor environmentální výchovy: Slunce

Téma: Zimní slunce

Výtvarné pojetí:

1. Zapouštění barev do klovatiny, vystřihování zimních vloček z bílého papíru – po zaschnutí, vystřihnutí slunce a nalepení vloček na paprsky. (Obrázek 44 a 45)



Obrázek 44 a 45 Zimní slunce

2. Malba voskovými pastely, přetření tuší a vyškrabávání kovovým předmětem. (Obrázek 46)



Obrázek 46 Zimní slunce

Obor environmentální výchovy Já a lidé: oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti, masopust

Téma: Masky

Výtvarné pojetí:

Kaširování na nafouklý balonek, vrstvení starého novinového papíru namočeného v lepidlu na tapety. Po zaschnutí malba temperovými barvami, detaily – nalepení barevných papírů. (Obrázek 47)



Obrázek 47 Masky

Jaro – texty a obrazová příloha

Jak se slunko strašně nudilo⁵²

„zahrozilo si zlatým prstem „ to je nanic! Radši koukej něco vymyslet!“ Zamžouralo Kdysi dávno a dávno byla doba, kdy vůbec žádné barvy nebyly. Svět teprve vznikal a byl bezbarvý jako kapka vody, jako čiré sklíčko a jako samo nicovaté nic. Nad Zahradou plulo smutné Slunko a příšerně se nudilo! „No nazdar!“ říkalo si v duchu.“ Co je tohle za svět? Kdo na to má koukat? Je to otrava.“ A mělo pravdu, byla tady nuda k ukousání. Na bezbarvé jabloni visela bezbarvá jablka a bezbarvá jablka měla úplně bezbarvou chuť.

„To má být nějaká Zahrada? To nic tam dole.“ Zívlo Slunko. „To je špatný vtip, a žádná Zahrada!“ A unuděně plulo tam a zpátky, unuděně tam a namíchnutě zpátky, namíchnutě tam a nakvašeně zpátky, nakvašeně tam a otráveně zpátky... Mělo dlouhou chvíli a svět ho netěšil. „Kdybych si aspoň mohlo s něčím pohrát! Aha! Co kdybych udělalo vítr? Zahraju si s ním na honěnou a třeba bude trošku veselo.“ A udělalo vítr. Vítr lítal Zahradou jako štěně. Jenže ani vítr neměl barvu. Nebyl vidět, jen tak tiše šustil listím a byla to ještě větší než dřív. „Dost!“ zavřelo Slunko honem oči. „S tím větrem to nebyl dobrý nápad. Kdepak, to byl moc mizerný nápad! Udělám to jinak. Spustím mlhu a budu si hrát na schovávanou.“ Na Zahradu padla hustá mlha. Ale to byl ještě mizernější nápad. Zahrada zmizela a svět vypadal tak ztraceně a bledě, že se nad ním dalo Slunko do breku. „De já tu debudu!“ huhlalo skrze slzy. „Je tu duda! Tohle je nejdudnější svět ze všech dudných světů a já už tu debudu ani bidutu!“

Nad Zahradou se rázem spustil liják. Byla to hotová průtrž mračen, ale pak se Slunko vybrečelo a utřelo si nos. „Jak to bluvíb? Okřiklo se přísně. Pořádně se vysmrkalo a okřiklo se znovu: „Totiž chci říct: Jak to mluvím? Slunko, Slunko! Ty jsi ale kňoura! Fuj!“ A protože bylo na světě samo, muselo si taky dávat rozumy. „Okamžitě přestaň bulit jako bulík“ skrz jiskřivou slzu a pokusilo se o úsměv. A vtom se stalo něco nevidaného. Déšť přestal. Na nebi se rozklenula duha. Byla to první duha světa a byla prostě nádherná. „Jé!“ udělalo Slunko vyjeveně. A pak ještě jednou: „Jé!“

⁵² Daniela Fišerová; Duhové pohádky; Meander, Praha, 2012; ISBN978-80-87596-08-01

Duha plula nad bezbarvým světem jako zázrak a hrála všemi zářivými barvami. Slunko vyvalilo oči.

Ale pak se mu rozsvítilo a ono se plesklo do čela. „Jasně! To je přeci ono! To jsem ale Slunko truhlík, že mě to nenapadlo dřív!“ Spletlo si z hrsti paprsků cůpek a ze štětičky byl malý štěteček. Zkusmo ho omočilo v červené barvě duhy a omalovalo několik mráček. „No ne!“ řeklo, když si prohlédlo svůj výtvar. „To vůbec nevypadá špatně. Budu jim asi říkat červánky.“ A pak si omočilo štěteček v oranžové a přetáhlo meruňky a broskve, žlutou vybarvilo pampelišky, zelenou trávu, listí na stromech a špenát, bleděmodrou pomněnky a nebe, tmavomodrou chrpy a studánku a rybník... Až na konec smočilo v poslední barvě jenom vlasek a zvlášť jemňounce a něžně vybarvilo fialky. To se ví, byla to dřina. Slunko se bylo celé uhřát. A nedalo si pokoj, dokud neměl barvu každý drobeček. „Ták!“ vydechlo pyšně a umylo si štětec. „Prokouklo to. Kdepak, já nejsem nemehlo, nejsem hloupé, líné Slunko. Je to paráda.“ Dívalo se po barevném světě a svět se mu zdál krásný. Ale tak to bývá. Svět se nám líbí, když si ho sami nějak zkrášlíme. „Konečně je na co se koukat!“ prohlásilo Slunko, ale pak se rozpomnělo na čas a podivilo se. „To je hodin! Že mi ten den ale utekl!“ Honem se tůkalo do zlatého čela: „Aha! Vždyť já jsem pracovalo! No vida, nemělo jsem vůbec čas se nudit. A jdu spát.“

A tak vznikla duha. A tak vznikly barvy. A tak vznikla touha udělat svět hezčím, a to je moc dobře, protože jinak by tu nikdo nebyl rád. Slunko naposled přeletělo pohledem Zahradu, která teď byla doopravdy krásná, a kulilo se dolu k obzoru. „Dobrou noc a na shledanou zítra!“ zamumlalo v polospánku. Stulilo se paprsky do klubička, zhaslo nebe, zhaslo samo sebe a šlo spát.

Jen co zima zavře vrátka,⁵³
ve sněhu se zatetelí
zavinutá nemluvňátka.
Ale jen co povyrostou,
SNĚŽENKY hned všude rostou.

Hned po ránu Bára s Majkou⁵⁴
vypraly si čepce s krajkou.
Na sněhu je vybělily,
naškrobily, nažehlily,
na sluníčku vystavily.
I vy běžte na sluníčko.
Marjánky a Andulky!
Ať nejste jak bledulky.
Ptáček v holi,
píská trylek -
ptáčet pípají z dírek.
Trilili – tralala, copak je to? PÍŠT'ALA

Kulatý dům bez dveří,
celý bílý jak peří.
Klepneš na něj maličko-
hned vyběhne sluníčko.
Copak je to Aničko? Přece bílé
VAJÍČKO!

Jak housátka spěchala,
chmýří v trávě nechala.

PAMPELIŠKY pro housátka,
aby nepřišla tak zkrátka.

Pomlázka

Zazpíváme zvesela,
hezky od začátku:
máme zlaté mazance,
vejce na ošatku.
Zazpíváme zvesela,
ale už jen krátce: dojedli jsme mazance
a je po pomlázce!

⁵³ Věra Provazníková; Pošlem Anku pro hádanku;
Knižní klub, Praha, 2008, ISBN978-80-242-2355-1

⁵⁴ Věra Provazníková; Pošlem Anku pro hádanku;
Knižní klub, Praha, 2008, ISBN978-80-242-2355-1

Velikonoční příběh pro děti⁵⁵

Kdo to jede na oslátku? Je to Pán Ježíš. Jede do Jeruzaléma. Přichází velký zástup lidí, jsou s nimi i děti. Všichni vítají Ježíše a volají: „Ježíš je náš král.“

V městě Jeruzalémě pozval Pán Ježíš své nejbližší přátele na večeři. Bylo to jejich poslední setkání.

Podívej se na Ježíše. Láme chléb a podává jej svým přátelům. Také jim podává kalich a říká: „Vždycky, když spolu budete jíst chléb a pít z kalichu, myslete na mou smrt na kříži“. Dodnes si to v církvi připomínáme.

Co ti muži dělají Ježíšovi! Jeho ruce i nohy přibíjejí k velikému dřevěnému kříži, který potom postaví na pahorku jménem Golgota. Ježíš na něm umírá. Víš proč?

Pán Ježíš chce, abychom žili společně s Bohem v nebi. Když však hřešíme, do nebe jít nemůžeme. Proto Ježíš zemřel z lásky k nám na kříži. Přijal trest i za tvůj hřích. Časně ráno přišly k Ježíšovu hrobu ženy. Chtěly jeho tělo potřít vonnými mastmi. To se tehdy dělalo. Najednou viděly, že kámen od hrobu je odvalen. Stál tam anděl, který jim řekl: „Nehledejte Ježíše v hrobě. On žije!“

Bůh Ježíše vzkřísil třetí den z mrtvých! Tak Ježíš zvítězil nad smrtí. A každý, kdo v něho věří, nemusí se už bát smrti, protože bude žít věčně v nebi.

⁵⁵ Archiv autora: Ludvík Kolek (Brněnská tisková misie)

Obor environmentální výchovy *Byliny a jejich význam*

Téma: Jarní květiny

Výtvarné pojetí:

1. Koláž ze starých časopisů: zahrádka – lepení vystříhaných květin na barevný karton, doplnění o motýly ze starých novin nebo dokreslených tuší. (Obrázek 48 a 49)



Obrázek 48 a 49 Jarní květiny

2. Malba temperovými barvami, po zaschnutí přetřít tuší a potom vymýt pod slabým proudem vody. (Obrázek 50 a 51)



Obrázek 50 a 51 Jarní květiny

3. Rozfoukávání vodových barev plastovou trubičkou do tvaru květiny. (Obrázek 52)



Obrázek 52 Jarní květiny

Téma: Jarní košíček

Výtvarné pojetí:

Koláž: lepení vylisovaných květů na barevný podklad, košík – lepený z barevných papírů. (Obrázek 53 a 54)



Obrázek 53 a 54 Jarní košíček

Obor environmentální výchovy Ptáci a jejich zpěv, létání, hnízdění

Téma: Ptáci

Výtvarné pojetí:

Polepování lepenkového kartonu kousky natrhaného barevného papíru, nohy z lýka a dřevěných korálek, křídla z peříček. (Obrázek 55)



Obrázek 55 Ptáci

Téma: Závěsný ptáček

Výtvarné pojetí:

Tělo ptáčka je z ruličky od toaletního papíru, polepování krepovým papírem, stříhání, lepení, zavěšení nitěmi na dřívko. (Obrázek 56)



Obrázek 56 Závěsný ptáček

Obor environmentální výchovy Ohrožené druhy živočichů.

Téma: Zajíček

Výtvarné pojetí:

Z toaletní ruličky – držák velikonočních kraslic, polepování barevným papírem, lepení a stříhání podle fantazie. (Obrázek 57)



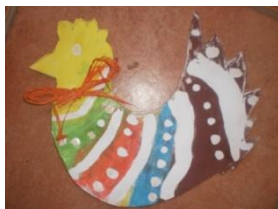
Obrázek 57 Zajíček

Obor environmentální výchovy Záhada vajíčka.

Téma: Vajíčka a slepička

Výtvarné pojetí:

1. Tvrdý karton, malba klovatinou, po zaschnutí malba suchými pastely nebo křídami, vymytí pod slabým proudem vody, po uschnutí zavěsit na lýko nebo přírodní provázek. (Obrázek 58, 59 a 60)



Obrázek 58, 59 a 60 Vajíčka a slepička

2. Malba temperovými barvami na dřevěné špalíčky – jarní motivy. (Obrázek 61)



Obrázek 61 Vajíčka a slepička

Obor environmentální výchovy Já a lidé: oslavy a rituály, mýty a bájně bytosti, Velikonoce

Téma: Kraslice z výdutků vajíček

Výtvarné pojetí:

Vyfouklé vajíčko – zdobené krupicí, lepením barevného papíru, zavěšení na větvíčku nebo na špejli – zápich. (Obrázek 62)



Obrázek 62 Kraslice z výdutků vajíček

Téma: Květináče na osení

Výtvarné pojetí:

Plastové květináče – polepení barevnými papíry podle fantazie. (Obrázek 63 a 64)



Obrázek 63 a 64 Květináče na osení

Obor environmentální výchovy Slunce.

Téma: Jarní slunce

Výtvarné pojetí:

Malba na tvrdý karton vodovými barvami, vystřižené a tuší dokreslené jarní motivy. (Obrázek 65)



Obrázek 65 Jarní slunce

Obor environmentální výchovy *Strom nebo keř, který dobře znám - jaro*

Téma: Jarní strom

Výtvarné pojetí:

Koláž z obkreslených a vystříhaných rukou; kmen z vlnité lepenky; květiny, šneci, brouci namalovaní na karton temperovými barvami a vystříhaní. (Obrázek 66)



Obrázek 66 Jarní strom

Léto – texty a obrazová příloha

Šnek⁵⁶

Alenka se všeho leká,
nedávno se lekla šneka.
Na ramena vzala nohy,
bála se ho, že má rohy.
Myslela si, že ji trkne,
šnek však jenom očkem mrkne.
„Nebudu se za ním štvát,
do domečku půjdu spát.“

Leze v trávě hnědý had.
Šlapej po něm – bude rád.
CESTA je to klikatá,
Tak, běž, holka okatá
Tancovala v lese víla,
prsten v trávě upustila.
Do trávy se pro něj shýbla,
ale prsten neuzdvihla.
Chvíli nad ním tiše stála,
mokrým okem zaplakala.
STUDÁNKA se třpytí v lese.
Kdo ji najde – napije se.

Těkavý plamínek šplhá se na kmínek,
rezatý jak liška.

Bum bác! Letí ŠIŠKA.

A je auto, Ž je žába, kdo to umí, ať to říká, přečetli jsme každou řádku,
od začátku
popořádku

⁵⁶ Jan Susa: Nekouše to, neštípe to, nezlobí to, copak je to?; Benešov, Blug, 2007, ISBN 80-7274-964-1

Jozífek a ryby⁵⁷

Jozífkovi teď zase hrozil tátův pásek na klice. A v příručce správného rybáře, kterou si směl prohlížet místo běhání v zátočině, nebyla ani Velká ryba, ani Malá ryba, i když tam bylo dost všelijakých ryb. Ale ty nic nevěděly o Vodníčkovi, tak si Jozífek radši povídal se svým nožečkem – stříbrnou rybičkou. Ta Vodníčka znala a vesele se Jozífkovi klinkala na pásku, když velká voda opadla a oni spolu utíkali k zátočině. Jozífek už z dálky slyšel léto, jak z dálky píská na rákosí, a v rákosí zahlédl Vodníčka. „Koukám, jak to vypadá s hnízdem potápek,“ řekl Vodníček. A pak se s Jozífkem pustili do úklidu zátočiny.

Když Jozífek s Vodníčkem vytahovali starý zahozený barel, dunělo to v něm jako v nastydlé velrybě a ještě z něj ukapávala nějaká jedovatina. „Brr,“ řekl Jozífek. „Honem s tím pryč.“ A Velká ryba se otřepala a mrskla velkým ocasem a malá ryby se taky otřepala a mrskla malým ocáskem. „Hele hned to poznaly,“ řekl Jozífek a vytáhl z vody za límec děravou pneumatiku. „Hned poznaly, že jsme jim zátočinu vyčistili.“ „Já napíšu na velkou ceduli: „Aut’ákové! Tady se nemejte, tady žijou ryby!“ řekl Jozífek. „A přivážu ji tady na vrbu.“ Stará vrba ještě pospávala, ale zrovna se jí zdálo, že má hlavu celou ze zbylých pomlázek.

⁵⁷ LUKEŠOVÁ, Milena: *Jozífek a ryby*. Praha Albatros. 1985

Beruško půjč mi jednu tečku

The image shows a musical score for the song 'Beruško půjč mi jednu tečku'. It consists of three staves of music in G major (one sharp) and 4/4 time. The first staff is labeled 'Unknown Inst' and contains the first line of the melody with lyrics 'Be- ruš- ko půjč mi jed- nu teč- ku, tře- ba tu co máš'. The second staff is labeled 'Inst' and contains the second line of the melody with lyrics 'na za- de- čku. Mu- sím jí nap- sat za vě- tou, at' se mi slo- va'. The third staff is labeled 'Inst' and contains the third line of the melody with lyrics 'ne ple- tou.'. Chord symbols (D, Bm, G, A) are placed above the notes. The score ends with a double bar line.

Tulipán a tulipání

Celý den se sobě klaní

Až se diví okolí,

Že je záda nebolí.

Beruško půjč mi jednu tečku,

Třeba tu co máš na zadečku.

Musím jí naspát za větou

Ať se mi slova nepletou.

Sedí bubák na dubu,

Který v lese stojí,

Straší děti bububu

A pak se sám bojí.

Beruško půjč mi jednu tečku,

Třeba tu co máš na zadečku.

Musím jí naspát za větou

Ať se mi slova nepletou.

Jezevčici ti si hoví

Vždyť jsou to psi salámoví.

Text: Jiří Žáček

Podívej se mámo sama

Je to salám s nožičkama.

Beruško půjč mi jednu tečku,

Třeba tu co máš na zadečku.

Musím jí naspát za větou

Ať se mi slova nepletou.

Navštívíme dneska spolu

Naši aprílovou školu.

Kde žáci s poškoláky v čele

Zkouší pana učitele.

Když domů pětku přinese si

Syn vytáhá ho za pačesy

Jestliže ovšem nemá pleš

Všechno je pravda žádná lež...!!!

Beruško, půjč mi jednu tečku,

Třeba tu co máš na zadečku.

Musím jí naspát za větou

Ať se mi slova nepleto

Hudba: Pavel Kováč

Obor environmentální výchovy Ruka – nástroj nástrojů.

Téma: Otisky ze sádry

Výtvarné pojetí:

1. Vtisknutí ruky do hlíny, odlití otisků, po zaschnutí sádry malba temperovými barvami. (Obrázek 67)



Obrázek 67 Otisky ze sádry

2. Ryty do ještě nezaschlé sádry dřívkem nebo špejlí, malba temperovými barvami, zavěšení na přírodní provázek. (Obrázek 68)



Obrázek 68 Otisky ze sádry

Obor environmentální výchovy Podivuhodný hmyz

Téma: Berušky a broučci

Výtvarné pojetí:

Tělo brouka – kašírování na plastový kelímek, končetiny a tykadla – nakašírované plastové trubičky, po zaschnutí malba temperovými barvami. (Obrázek 69)



Obrázek 69 Berušky a broučci

Téma: Šneci

Výtvarné pojetí:

Koláž ze zbytků látek, lepení na barevný nebo na bílý podklad, potom domalovat vodovými barvami. (Obrázek 70 a 71)



Obrázek 70 a 71 Šneci

Obor environmentální výchovy Slunce

Téma: Letní slunce

Výtvarné pojetí:

Koláž z obkreslených a vystříhaných rukou, paprsky ze žlutého papíru a vystříhaných dlaní, obličej malovat prstovými barvami. (Obrázek 72)



Obrázek 72 Letní slunce

Obor environmentální výchovy: Živá příroda – Jozífek a ryby, mořský svět

Téma: Moře

Výtvarné pojetí:

Muchláž na tvrdý karton (útesy), dokreslení voskovými pastely, tuší a vodovými barvami, lepení mušlí, písku. (Obrázek 73)



Obrázek 73 Moře

Téma: Ryby

Výtvarné pojetí:

1. Prostorová práce, nakreslení dvou shodných ryb nebo jiných živočichů na velký měkký papír, po vystřihnutí slepit k sobě, jedním nepřilepeným otvorem vycpat vnitřek starými novinami, potom slepit zbylé neslepené části k sobě. Malba temperovými barvami, zavěsit na přírodní provázek. (Obrázek 74)



Obrázek 74 Ryby

2. Malba ryb a živočichů suchým pastelem nebo křídou, vystřihnout, zavěsit. (Obrázek 75)



Obrázek 75 Ryby

3. Malba temperovými barvami na různě velké kameny, fixace barvy bezbarvým lakem. (Obrázek 76)



Obrázek 76 Ryby

Obor environmentální výchovy Ohrožené druhy – ZOO

Téma: ZOO

Výtvarné pojetí:

Zvířata: plastické provedení, polepení toaletní ruličky barevnými papíry. (Obrázek 77)



Obrázek 77 ZOO

Obor environmentální výchovy Vliv člověka na prostředí

Téma: Hasiči

Výtvarné pojetí:

1. Koláž, kolektivní práce – malba vodou roztíratelnými pastelkami, detaily dokreslené tuší, lepení na karton vystřížených, aut, hořících objektů, osob... (Obrázek 78)



Obrázek 78 Hasiči

2. Malba hasičských aut voskovými barvami, přetření tuší a vyškrabání kovovým předmětem. (Obrázek 79)



Obrázek 79 Hasiči

Téma: Auta a dopravní prostředky

Výtvarné pojetí:

Auta nebo lodě z papírových krabiček, polepování barevnými papíry, kola z tvrdé papírové lepenky; lodě z toaletních ruliček. (Obrázek 80)



Obrázek 80 Auta a dopravní prostředky

Obor environmentální výchovy Já a lidé - oslavy a rituály, Svátek matek

Téma: Letní motivy ze slaného těsta

Výtvarné pojetí:

Slané těsto, modelování nebo vykrajování tvarů. Rytí do tvarů, použití různých druhů koření (na oči, ozdobu), po upečení nebo úplném zatvrdnutí nabarvit temperovými barvami, nalepit na vlnitý karton, zavěsit do prostoru. (Obrázek 81)



Obrázek 81 Letní motivy ze slaného těsta

Téma: Kaširované rámečky

Výtvarné pojetí:

Kaširování na lepenkový karton, použití starých novin, po uschnutí barvení latexem a temperovými barvami. Do rámečku nalepit svoji fotografii nebo obrázek. (Obrázek 82 a 83)



Obrázek 82 a 83 Kaširované rámečky

Závěrečná kolektivní práce projektu:

Téma: Slunce čtvero ročních období

Výtvarné pojetí:

Koláž – kolektivní práce: malba temperovou barvou různých symbolů ročních období, symboly složené z papíru – květy a hmyz, tisk zimních motivů, vystřihnutí, lepení na tvrdý podklad; paprsky z novin, starých tiskovin a zbytků krepového papíru. (Obrátek 84)



Obrátek 84 Slunce čtvero ročních období